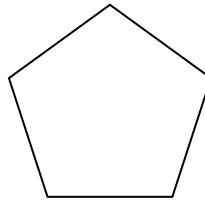

Tebur,Tetsür,
Taküm Tasen

Ne taküm aser tesendaktep indang tasenba lemanng ka
nungi bilemdanga
Laishiba bushiba ajanga ngutetba

Empower International Ministries yagi shirisa nūpur temelenshi asoshi inyaker parnokiYisui meimba ama pei nūpur meima tenzūksü nungita yarir.

Tebur, Tetsür, Taküm Tasen

Laishibai meimchir kati ka den tesendaktep aser Tsüngrem den tesendaktep indang otsü asemsü küma lemsar agüja lir. Iba otsü yagi jungkai adoka sayur meimchir tebur aser tetsür Tsüngrem mesükba nung yangluba nükjidongji - tesendaktep shidakbaji shi kadang, mangsa aser maktepi litetba tesendaktep akatsü asoshi yanglu. Aser ibaji teyangluba ajak madak tematiba mapaji lir.

Tanabuba shilem nung, tamang nung aliba taküm magii asenoki entok aser Tsüngremi asenok nüngdaktem mola-moshia moatsüba to samadaksü, iba indangji lir. Iba Tsüngrem taochi nungi tsükba yagi Tsüngremer teyangluba tem rongnung telemsa bena aru, kati ka madak tashi amshitsü arshiba, aser Tsüngremi asenok kecha tetsübu makai meimtepa alitsü koba asoshi asenok yanglu ibaji sama.

Shilem asembubaji, oda, pai asenok meyipa alangzük – Khristai asenok temenen nung tsüker asenoksasa yokadoker aliba talenba nungi meyipa bener aru.

Iba lai bushiba yagi item otsü jangjaa angatetdaksür, aser Tsüngrem den asenok nisung shia longiemdakia kümzükba

Küta aliba tem

- 1 Tetenzük nung Tebur aser Tetsür
- 2 Tetemjen Tesendaktep
- 3 Tsüngrem den Tebur aser Tetsür tia
- 4 Telongjem Tatembang
- 5 Atakatem nungi Talangzükba
- 6 Tetushi, Teburen, aser Talenbangbaren
- 7 Kibur asütsü ta asüba ya Tetezü Kechi?
- 8 Khristai Tetsür Nem Agütsüba Nüji Tia
- 9 Tetsürji Tebur atema oset ka dang asü?
- 10 Kati ka küpok aliba
- 11 Kibong Bangdak indang Paul Tesayuba

Tapu 1

Tetenzük nung Nisung aser Tetsür

Mathi 19:3-8

Aser Farisitem pa dangi arua pa atitanga asüngdang, Teburi kechisarenaatema pei kinungtsü palatsü tim asü? Aser pai ashi, tetenzük nung shibai parnok yanglu, pai parnok tebur aser tetsür yanglu, aser ashi, iba atema teburi pei tebu aser tetsü toktsütsü, aser pei kinungtsü den temulung toka alitsü. Asertenaprongla shi ka dang akümstsü, ta nenoki züngdanga maka ma? Aji asünung parnok joko ana masü, saka shi ka dang. Anungji Tsüngremi kechi medemdaktsü aji nisungi tepiladaktsü. Parnoki pa dang ashir, ajangla tepalatsü shiti agütsür, palaang ta kechiba Mosai mela? Pai parnok dang ashir, Nenok temulung merang nungji Mosai nenok dang pei kinungtsü palatsü mela, saka tetenzük nungi yamaji mali asü.

1. Yisui sayuba kibong akümba nung tetemjen
tesendaktenii kechi?

3. “Temulung temerang” ya kechi, tatishitsü kar shiang?

Yisui ashi Tsüngremer tasadangba nung tetemjen tesendaktep ya nisunger yimsü-yimpong ama masü, mesüra tezüluba ozüng nunga masü, saka “tetenzük nungi” yangluba nungji lir. Pai ashi, shidakba agibo ozüng jagibo iba den anemer ama lir. Mosai, nenok kati ka asoshi “temulung merangba” jagi dang palatsü ya mela.

Tetenzük Nung

Lipok 1:26-29

---

26 Aser Tsüngremi ashi, asenoki nisung asen ama, asen mesükba nung yangludi: aser tzüyim ango madak aser anüng ozü madak, aser kiset shiruru madak aser alima ajak madak, aser ali nung ayazüba ajak madak parnok kibur süang.

ango madak, aser anüngozü madak, aser alima nung arakzüba taküm aliba kechisarena madak, kibursüang.

29 Aser Tsüngremi ashi, ajiang, alima ajak nung aliba metsü atangba süngo-lío ajak aser süngdong ajak kechi nung metsüjang atangba süngjang lir, ni nenok nem agütsür: nenok asoshi aji chiyongtsü alitsü.

4. Tsüngrem mesükba nung shiba yanglu, nisungba asü mesüra tetsürji?

5. Tsüngremi alima ajak madak kibur asütsü temoatsü shiba nem agütsü? Nisungba nem asü tetsürla nem?

6. Tsüngremi shiba nem alima süngdakja soyapokyaa jenti rena (tanur moaja) aser azüoktsü mapa ji agütsü? tebursang nem asü tetsürla nem?

7. Ya metetang, alima ajak madak kibur asütsü aser tanurji ozüng ka ama masü saka temoatsü ama agütsü.

8. Ano kechisa Tsüngremi nisung aser tetsür nem agütsü (tg.29)?

9. Nisung aser tetsür tesendaktep asoshi Tsüngremer sentong indang asenoki kechi angazüker? Item tekong tem nung, Tsüngremi nisung dang nungi tetsürji balaka benshiba angur asü?

Koda benshia aotsü/Sobaliba tebilemstsütem

10. Yisui Farisi tem dang ashi Tsüngremer taginübaji parnok tetsü-tebuo yimsü nung mangutsü. Lipok kaküt tapu 1 nung tetsürji oset ka ama dangbo mamshitsüla kechiyong la nema tebursang ama kesaji ajak agüja lir ta angur. Koba liba-liro yimya tem nenoki benshir ibaji Lipok 1:26-29, nung ashiba denji putepa mali?

11. Item tekongtem yagi ne taküm indang mesüra ne tesendaktep kar indang tangatetba balaka nung bilemdangdaksür asü?

Tapu 2

Tetemjen tesendaktep

Mezüng teinyaktsü nungto asenoki nguogo,
 Yisui sayubaji, nisung aser tetsürla tsüngda
 tabensa tesendaktep ya asen tetsü-tebuo
 yimsü nung mangutsü mesüra Mosa ozüng
 nunga mali ta sayu. Aji oda, asenok asoshi
 Tsüngrem tebilembaji Pai asenok koda yanglu
 iba nungji dang angutsü. Lipok 1 nung,
 Tsüngremi tebur aser tetsür Pa mesükba nung
 yanglu, aser tenaprongla nem alima ajak
 madak azüoka kibur asütsü aser soyapokyaa
 aser jenti renloka aotsü mela.

Ibri tezüluba kakettem nung (Tejen Lai mezüng
 Ibri oshi nung zülu) tatalokba ka lemang anasü
 nung teti agütsüba angutsü. Lipok 1 ya Alima
 aiunga vaneluba “noksa tulu”ii aneur. Lipok 2

Tetsür-tebur jangratem libalirotsü asoshi Yangluba

Lipok 2:7; 18-25

7 Aser Kibuba Tsüngremi ali agi nisung yanglu, aser pa teni nung taküm tangula apuoktsü, aser nisungji akümlir ka aküm.

18 Aser Kibuba Tsüngremi ashi, nisungji kija alitsü majung; ni pa asoshi teyarir tetemsü ka yangludi.

19 Aser ali agi Kibuba Tsüngremi arem shiruru ajak aser anüng ozü ajak yanglur pai kechi tenüngsa jadir ta nisung dang jagi anir aru; aser nisung jagi taküm shiruru shia dang kechi aja, aji pa tenüng aküm. 20 Aser nisung jagi liset shiruru ajak nem, aser anüng ozü ajak nem, aser arem shiruru ajak nem tenüng agütsü, saka nisung asoshi teyarir tetemsü ka mangu.

21 Aser Kibuba Tsüngremi sümanga mejangba nisung dakji adokdaksü, aser pa mejang ao; aser pa tesaret ka agiteta aji melena shi mejembangtsü,

24 Anungji nisungi pei tebu aser pei tetsü toktsür,
pei kinungtsü den sentepa alitsü; aser tena shi ka
dang alitsü. 25 Aser tenaprongla mangsa liasü,
nisung o pa kinungtsü na, aser maktepi liasü.

Nisung asoshi teyarir tetemsü

Engraji oshi nung meyipzükba aika nung Lipok
2:7 nung Tsüngremi yangluba ji “Nisung”
mesüra “Adam” ta ashir. Lipok 2:17-21 nung
amshiba ojangji lbri oshi nung teti nisung
atema amshiba ojang masü. Mesüra nisung ka
tenünga masü (“Adam”). Oda ibai, *ha’adam* ta
amshia lir lbri oshi nung *Adamah*, (ali temerem),
tg. 17 nung ashi ama iba li nungi Tsüngremi
nisung yanglu. Lipok 2:17 nung ashi ama kechi
Tsüngremi ali nungi yanglu iba dangji
“meimchirji” ta mesüra o jangji dang meyipra
“ali agi yangluba” ta lir.

1. Lipok 1 nung Teyangluba shiaji ajidangra,
Tsüngremi teyanglubatem “Junger” ta ashi.
Lipok 2:18 ii koda balaka?

3. Meimchir jagi shururu tem rongnungi pei mesük medemer mangu. Iba yagi *ha-adam* i pei mesük medemer dak nungi nüngdakbaji kechi ta angateter? Kechi agi tetsürji shiruru memesük saka tebursang mesük?

Ibri oshi nung, Nisungbai nüngdakba kinungtsü indang Tsüngremi rasaa jembiba o ji ‘ezer *kenegdo*. Iba o jang ya aiben Engraji nung meyipzükbaji “kinungtsü ka ama teyarir”, “Tetemsü teyarir”, mesüra “ajurutep-teyarir” (help meet).

4. Nisungi yimya agi ya koma angateter; tetsür ji tebur asoshi teyarir ka asütsü yanglu?

‘ezer *kenegdo* “Teyarir” ta meyipzükba nung bilemdangtsü onük ka ji tetsür ji tebur selenang mesüra pa dang teküpokba yanglu ta angatetba. ‘Teyarir’ ka tetezü asenoki asenok sasa meinyaknüba mapa tasak inyakdaktsütsü aa avuba ka ama oda chino-enho

masü. Saka, Tsüngremi ashiba ji nisung jagi
 ‘ezer *kenegdo* ka nüngdaka liasü.

‘ezer, o jang ya Tejen Lai nung 21
 benshia lir. Iba tetezü “teyari” ... kar shibai
 tangar ka sümma yariteper, tatishitsü, Parnok
 yaritsü asoshi mesüra parnok asümstsü asoshi.
 Lipok 2 nung iba o jang anaben shia angur. Iba
 o jang 19 ben rongnung 16 benbo “teyari” ta
 asübaji temaba jenjang nung alir nungi anguba
 indang shia lir. Teimba ka nung, “teyari” ya
 Tsüngrem pei sasa indang shia angutsü .... kong
 ‘ezer ji Tsüngrem indang ashiba masü yangji
 chubatem, shiri tangar ka yaritsü tonga aru ....
 Teküpok aliri mesüra tilar-i yariba ta angatetba
 item kecha nunga mali (Fleming) .

Tatishitsü ka nung, ‘ezer mesüra teyari
 ta asüba ji, T. Ken 46:1, “Tsüngrem asen
 jenokdak aser tashi, timtem nung anasatiba
 teyarir.”

Tanabuba nung o jang, *kenegdo*, tetezü
 nisung **asoshi tetemsü** mesüra nisungba
mesüka. Ibri o nung o iang ii dang mevinra

jembidang Mosai iba o jang amshia lir
 kechiyong pai asenok
 nemangatdaksünübaji tetsür ji nisungba
 saku ka. (Fleming, pp. 8-9).

Kodang Tsüngremi Adam tesaret nungi
 Eva yanglu, Pa tebilembaji laji – shiruru ama
 masü – “tashi aitba nunga nisung den saku”
 (Freedman).

Tsüngremi tetsürji tashi it-ita –
 tanülaren, tekolok aser shisatsü nunga –
 nisungba den kesa khuret bentettsüsa yanglu.
 Pai nüngdakba teyari agütsütetsüsa la pa den
 saku asünung dang agütsütet.

Nisung den saku medemer ka
 ngutettsü, Tsüngremi nisung temang nungi la
 agitetsüsa aküm. Tsüngremi Pa teyanglubaji
 sümanga mejangdaksü, aser pa tesa nungi
 shilem ka agitet (meyipzükba nungji “tesaret”
 ta amshitsü akok, saka iba ya pa tezüh külenji
 shi tulu ka agitetba, aser teret tila ka dang
 atsütetba masü) aser tetsürji iba nung
 mesemtepa yangluba lir (tg. 21, 22).

6. Item o tem nung jagi, “teyarir tetemsü” ta asüba ji pa atema koma ta nisung jagi bilemer asütsü?

Sobalibaren bushir temi khen-khenbo tekong 23 nung tetsür nüng jatsüba indang atetteper, aser parnoki ashibaji tetsür ta ajaba ji Adam yimli la madak ta jangjatsü asoshi ta ashir. Saka “tetsür” ya shidakba tenüng masü, aser Adami kechi ashir iba ya tenüng jatettsüba tarensen ka nung jaa mali. “Tetsür” (*ishshah*) ya “nisung” dang ajaba (*ish*) nungi agizüka tetsür dang ajar. Parnok anaji iba mapang tashi nung, tenüng ka nungi lemsaa ajaba ama ji kechisarena nung mesüktepa lir. Adami pa tepela ola “yangi (tatemsa) ni ama ka lir” ta ayimoktsü. (Fleming).

Tetsür yanglur külenang alima teyanglubaji (Creature) nisung ka ama tuyuba angur! Tsüngremi teyangluba (nisung) ka agir ana küma lemdang oda tenaji ano tanaben külemi kati ka dangi ka küma mevina arutsü

7. Tory Baucumi ashi Tsüngremi nisung abensatsü tetsür meyanglu, saka Tsüngrem noksa abensatsü yanglu. Iba tetezü nai-a kechi-a ta bilemer?

8. Tsüngremi tetsürji nisung asoshi “teyarir” mesüra “teyarisemer” mesüi “tejak-o-tejak na shitepa yaritepba” yaritep asoshi yanglu, iba Tsüngremer teyangluba tetsür dangji naia akümstsübu koda sayur?

9. Tekong 24 ji yamai zülua lir, “Anungji nisungi pei tebu aser pei tetsü toktsür, pei kinungtsü den sentepa alitsü; aser tena shi ka dang alitsü.” Yisui pei sasa Teyanglur pai ya ashi (Mathi 19:4-5). Nisung pa ochishia tangar küpoki ya litetba ya kong alitsüla ta asüba tetezü ya kechi – pa tsürabur den asü kinungtsü den? Apuani nati kinungtsü-kinungpu den ochishia kati ka küpoki ya lia dang tsürapur akümstsübua koda litet?

11. Tekong 25 jagi yamai ashir, “Aser tenaprongla mangsa liasü, nisung o pa kinungtsü-na, aser maktepi liasü” Mangsa ya temang jenjang; maksü mesüra maksü mali ta ji shisa mulungsentsüren mesüra tanülaren lir. Tesendaktep nung “Mangsa aser maktepi” alitsü ta asüba tesendaktep ya kechi tetezü?

Tapu 3

Tsüngrem den Tebur aser Tetsür jenjang

Tsüngremi asenok tebur tajung atsüki ka anepalutsü yanglu kong asenok nüngdak ajak peria angu. Lipok 3 nung meimchiri pei taginüba dang inyaknü nung, asenok anüng-akong aser “tejashi agi sünga” mesüra “tekangshi-timtem nung” alir. Iba timtem-tekangshi nung alitsüba taküm ji Tsüngremer sendong bo masü. Iba tapu 3 yagi sayur tetenzük nung ama tang-a, asenok asoshi Tsüngremi tajung dang aginer.

Tashi mangaba

Lipok 3:1-13

1 Tang Kibuba Tsüngremi yangluba arem shiruru ajak dang per tesangraba liasü. Pai tetsürla dang ashi atangji, atsüki aliba süngdong kecha nungi

kechiaser kechi anogo nung nenoki iba süngjang
chidir idangyongji nenok tenük lapoka, nenok
Tsüngrem ama, tajung tamajung meteta akümtsü
ta Tsüngremi metet.

6 Idangji tetsürlai iba süngdongji tachitsü
asoshi tajung, aser tenük dang azüapongtsü,
aser shisatsü kaa kümdaktsütsüsa süngdongji
apayua, lai iba süngjang ongzüka achi; aser lai
kinungpu nem-a agütsü aser pai achi. 7 Aser
tenaprongla tenük lapok, aser parnok mangsa
ta meteta aküm; aser parnoki mongu o arütep
aser pei asoshi teperem sü yanglu.

8 Aser Kibuba Tsüngremi anogo mopong
tanepdang atsüki nung jajaba ola parnoki
angashi; anungji nisungba o tebuttsü na Kibuba
Tsüngrem tsüngdang nungi atsüka atsüki
süngdong rongnung ali. 9 Saka Kibuba
Tsüngremi nisung dang jaa ashi, Na kong ali?
10 Aser pai ashi, ni atsüki nung ne ola angashir,
ni mangsa asünung tsübua atsüka ali. 11 Angji
Kibuba Tsüngremi ashi, na mangsa ta ne dang
shibai ashi? Ni ne dang kechi süngdong nungi
techi ta ashi aji nai achi asü? 12 Idangji nisung
jagi ashi, koba tetsür nai kü den alitsü agütsü,
lai iba süngdong nungi kü nem agütsü. aser ni

1. (Tg.6) nung per aser tetsür-la-na jembidang shibasa liasü? (Metetang: “Na” ta asüba ya iba lai shilem ajunga nung ji aika atema jembiba, tetezü, kodang peri “na,” ta ashi pai nisung kadak tali den jembiba lir.)

2. Parnoki temenen menar sülen mezüing nisung aser tetsür tesendaktep dak kechi atalok? Parnok Tsüngrem den tesendaktep nunga kechi atalok?

Lipok 3:14-20

14 Angji Kibuba Tsüngremi per dang ashi, Nai ya inyak nungji, kiset shiruru ajak aser arem shiruru ajak dang taoba na atakatem kaotsü; tepok agi na juzütsü aser ne arishi tepiyong aoyi achitsü. 15 Aser ni na o tetsür na yongtsü nung, aser ne kidong o lar kidong na yongtsü nung tsükchitep yutsütsü: Pai ne kolak ajemsatsütsü, aser nai pa shibalang yirutsütsü.

16 Pai tetsür dang ashi, ni na nubenba timtem tali kümdaktsütsü; na khangshia tanur amongtsü, aji saka ne azüapongba ne kinungpu dak alitsü, aser pa ne madak kibur akümtsü.

17 Aser Adam dang nai ashi kechi süngdong nungi ni

ai iba jagi ne dang meitsütsü; aser nai arem nung
 meiba süngo-lio achitsü. 19 Na meyipa ali maküm
 tashi pei tejak nungi asentsü yima chiyongtsü
 angutsü; kechiyong na ali nungi agitet; kechiaser na
 ali lir, aser tanaben ali küma aotsü. “
 20 Aser nisung jagi pei kinungtsü tenüng Eva ta aja;
 kechiaser la akümlir ajak tetsü.

3. Lipok 3:14 – 19 ya aiben “atakatem” ta jembir.
 Tekongtem nungji kanga kümdanga reprangang.
 Tsüngremi “atakatem” o jang ya anaben dang amshia
 lir. Atakatem ya kechi?

Tsüngremi ali nung atakatem, saka pai nisung mesüra
 tetsür ji atakatem masü. Saka Tsüngremi Lipok 3:14-19
 nung parnok dang kechi ashi iba ya shin ka oda
 parnoki inyakbayong tarutsü nung kechi ataloktsü iba
 indang ashi. Aser item tamajung ataloktsü ashiba ji
 parnok mapa yari tataloktsübatem lir.

4. Atakatem aser yimya-jakla ka benshiba asoshi
 ataloktsü shina ataba na tsüngda angatettsü atema,

Laishiba tesem kar nung kija karbo mesüra telok kar atakatem asüba alitsü akok. Saka kanga kümdanga repranga züngra Lipok 3 jagi ashir Tsüngremi meimchir mesüra tetsür shinga daka atakatem masü.

5. Tsüngremi tejashi aser nisung aser tetsüri Pa nungi pilaa ajurutsüba timtem indang rateta ashidanga, Pai asenok nungi khenyongibo pa tejak meyipa mao ta asenok nem tejangja teimla agütsü. Lipok 3:15 nung Tsüngremi asenok nem agütsüba teimla indang rateta langzütepa jembiang.

Benshiyim/Sobalibaren Tebilemstsütem

6. Lipok 3 nung ya Tsüngremi nisung aser tetsür atakatem ta nisung aikati sayua aru. Lipok 3:16-19 ya Tsüngrem shin ka ama mesüra parnoki aibelenba yong tataloktsüba ka rateta ashiba (atakatem ka ama masü) angatetba jagi nisung o tetsür-na Tsüngrem den parnok jenjang nung naia kechi temelenshi angur?

7. Atakatemii meimchir masü ali nung dang atakatem

Tapu 4

Telongjüm Tatembang

Lipok 2 tatembang len ji mezüing nisung aser kinungtsü “mangsa aser maktepi” liasü ta rateta shia lir. Iba ama tesendaktep, kong tenaprong khenyongi kümzüka aser sadoka lir, yamaji Teyangluba anogo nung ama Tsüngrem dak akhanga azünga litet. Tang, Lipok 3 nung asenoki kodang Tsüngrem den tesendaktep sendoker kechi ataloker aseni angur?

Telemsa

Lipok 3:1-7, 16-20

1 Tang KIBUBA Tsüngremi yangluba arem shiruru ajak dang per tesangraba liasü. Pai tetsürla dang ashi “Atangji, atsüki aliba süngdong kecha nungi techi ta Tsüngremi ashi asü?” 2 Aser tetsürlai per dang ashi, “Atsüki aliba süngjang onoki chitet; 3 saka koba süngdong atsü teyong nung lir, iba süngjang techi aser tekongshi, aji mesüra ashiko nenok asütsü, ta Tsüngremi ashi.” 4 Saka peri tetsürla dang ashi, “Atangji nenok masütsü: 5 kechiaser kechi anogo nung nenoki iba süngjang

aser lai kinungpu nem-a agütsü aser pai achi. 7 Aser tenaprongla tenük lapok, aser parnok mangsa ta meteta aküm; aser parnoki mongu o arütep aser pei asoshi teperem sü yanglu.

16 Aser pai tetsürla dang ashi, “Ni na tanur abenba timtem tali kümdaktsütsü; (Ibri nung *itsabon*. tejashi agi sünga mesüra timtemseta inyakba ta meyipzüktsü akok) aser na kangshia tanur amongtsü; aji saka ne azüapongba ne kinungpu dak alitsü, aser pa ne madak kibur akümtsü.”

17 Aser nisung dang pai ashi, “Idangji (nisung dang) Pai ashi, “kechiyong nai ne kinungtsü o angar, ‘nai iba nungi techi’ ta ni ne dang ozüng agütsü aser nai achi: na atema ali nungji atakatem kaor; (*itsabon* mesüra tejashi – tg.16 nung amshiba o jang kesa) Ne arishi tepiyong belemseta inyakerang chiyongtsü angutsü. 18 ayi aser ai iba jagi ne dang meitsütsü; aser nai arem nung meiba süngo-lio achitsü.

19 Na meyipa ali maküm tashi, pei tejak nungi asentsü yima chiyongtsü angutsü; kechiyong na ali nungi agitet; kechiaser na ali lir, aser tanaben ali küma aotsü.”

20 Aser nisung jagi pei kinungtsü tenüng Eva ta aja; kechiaser la akümlir aiak tetsü”

teyangluba shirurudem ajak den tesendaktep
tesütep nung janratema lia aru. Parnok
nüngdakba ajak ngutetba atsüki ka nung
parnok lia aru.

Temeneni parnok iba atsüki nung jagi ai aso agi
sünga aliba lima kati nungoka yutsü. Atsü tebur
tajung anepalua janratema alitsü melen,
nisung aser tetsürji chiyongtsü angutsü asoshi
meranga inyaktsüsa aküm aser tetsübu aser
anüngakong tia nung lia tenzük. Ali nung
atakatem tetezü anüngakong aser
metokmeperi taküm aliba ji lir. Pei dangi tepela
bener arutsü melen, kibong akümba,
atsüapong aliba taküm, tanur bena asoba item
ajak ariana taküm litetba hadir ka dang aküm.
Telemtetba agitsüji kati ka den meimtepa aser
tamang nung jajatsü nüngdakba asoshi masü
saka alima oset tem atema aser anogoshi
taküm chiyongtsü aser nüngdakbatem nung
dang ajümdaker agi.

Aluvimertemi chivongtsü neria ngutettsü

lir. Adami nisung temenen nung tsükba sülen iba ochiji metet anungji pai pa kinungtsü dang “Eva” ta ajatsü ta ashi kechiyong la akümlir ajak tetsü asütsü (tg.20).

Saka Tsüngremi shina ashi, temenen nung tsükba lima, tetsüri tanur bena asobaji dang masü saka iba dang tali inyaktsü. Laishiba meyipzüka zülur aikati Lipok 3:16ji yamai meyiper “Ni na tanur abenba timtem tali kümdaktsütsü,” ano tajungba ka yamai meyipzüktet, “Ni na ne nubenba aser tejashiba (mesüra tashi-timtem) mapa züendaktsütsü” (Flemings). Tekong 17 nung, Nisung dang paa Tsüngrem nungi pilaa aoba yong “tejashi” mesüra “tashi-timtem” mapa angutsü ta ashi. Tetsür aser Nisung tenaprongla chiyongtsü angutsü asoshi mapa meranga inyaktsüla.

Nu-bentsüdang tetsürtembo teburtemi meinyakba ki mapa jenti agi kidang kümita alitsüsa akümer. Ano iba ama tetsür ka nubenba mapang aser tanur tila nubentsüdang ano ki mapa talisa mapa tasak invaktsüiii kanga timtem tulu lir. Saka ioko tanü densa

tetsür mapa aser tebur mapa tsüngda shisadangtsüla. Aser ibaji mapang aser mapa asadanga inyaktsüsa lenmang bushitsü nüngdaker. Tati., ango aputsü ki anasa aser sang tongmelang ka agi dang putetba süra tetsüri a inyaktet. Saka tsüyim tulu nung ki nungi talangi oa angoputsü mapajibo teburi dang inyaktet.

Tetsü-tebuo otsü nung, tangar den tongtepratepa jembishinüa inyaksangshitsü maparen kar lira ajibo “tebur mapa” lir. Kibong mapa dak alema, kechi mapasa tangar o koka inyaksangshitsü akoker aji teburi dang inyaker aser parnoki dang mapaji koda sür takok angutsü iba amaji nisung ayongdena teburi inyaker. (Guyer).

1. Ner sobaliba nung kechi mapasa tetsür mapa ta züngshir? Teburi koba amala mapasa inyaker? (temetetsü: Tanü asüng, teburi dang inyaktsüla ta asübatem to, kimong atutsü, shikaritsü, tanübo itemji meinyaker. Ibai langzütsü atema, tesüiba mapangtem nung komasa liasü nai shisadanga langzüang.)

Teburen nung benshiba yimsüren

inyaktsüba maparen aika nung nüpu aika dena dang
 inyaktsüla asüabajagi parnoki tangar madak parnoki
 anishitsüla mesüra parnokjia kar nem anishidaktsübaji
 tim dang ta bilemer aser teimba ka yamaji
 inyaker. Rongsenren sensakba akümdang temaba
 jenjang nung nisung ishiba aser teküpok jenjang nung
 alir teimba ta angutsü. Iba temenen nung tsükba lima
 nung, tashi amshibaren ya rateta shidi süra, Teburen
 mesüra tebu yimli aser yimsüren tashih amshiba ya
 tetsür madak teburi tashih amshia yimsü asüba nung
 dang amshir masü, saka tebur ishikati teimba madak
 oda tetsüraser tebur madak yimsü asüba tsütsü
 amshir. Teburi tetsür madak yimsüsüba aser tebur
 ishikati tangar madak tashi amshia azüoka anishiba ya
 Tsüngremi mulungba masü saka temenen nung tsükba
 alima yimsüji lir.

Lipok 1:28, nung Tsüngremi tetsür aser tebur
 anaprongla nem tanurtem aser alima madak azüoka
 anepalutsü temoatsü agütsü. Temenen nung tsükba
 sülen, iba Tsüngremer telongjemji raksadok. Temoatsü
 sadoka agitetsü angati dang agütsüba to saksaka
 dang angutsüsa aküm. Tanur bena asotsü tashi

ama akümba dang masü saka parnok o parnok
madaka khuret kûmadok.

Temenen nung Tsükba aser nisung

Lipok 3 Temenen nung Tsükba lima

- Nisung timtema inyaksü - Nisung taküm
alitsü asoshi meranga inyaksüla.
Tatishitsü:
- Nisungi asentsü agi chiyongtsü angutsü -
Shisabulu aser maksü, tetoktep agi dang
angutsü, tajungtiba akümtsü atema
merangtsüla, tashi mait mesayutsüla, tangar ka
madak atutsü merangba alitsüsa akümer.
Tatishitsü:
- Aoyi dangsa meyiptsü - Tasüba.

3. Nisungi pa tashi aser pei jenjang tangar ka madak
ayutsü asoshi merangba jagi ner sobalibaji koma
vanger? Mesüira kihong akümba nung mesüira

4. Teküpoklen tenüngtem kar agütsüba nung ya temenen nung tsükba lima nung Tsüngremi tetsür dak arutsü alibatemji ta ashi (tg.16). Tsükba ajanga tetsür taküm dak koda timtem alur kar shiang.

Lipok 3- Temenen nung tsükba lima

-Tetsür jenjangji tanur abenba nung angur.

-Tanurji tsürapur tenzüksü asoshi dang saka tanur kaji taküm ka ama mangur.

-Apu-anati parnoki Manepalutettsüsa tanur sotener.

-Tanur aika aginüdang tetsür kadak tali kinungtsü agia aor. Tati:

-Tetsürji khangshia tanur amungtsü.

-Taküm alitsü asoshi tetsürji timtema inyaktsüla.

-Tetsür-tebur anogomung taa telemsa, tetsür nubentsüdang telemtet mapang ka dang invaker

den dang kibong kümnür. Tatishitsü:

-Kinungpui kinungtsü

madak yimsü asütsü

-Lokti yimsüsübaren aser loktitetet
nung inyakba ama

- Kiyimba tesendaktep nung kinungpuri
tashih tuluba amtsü.

- Tetsuri tebur den nungeta yariteptsü
Tatishitsü:

Benshiyim/Sobaliba nunga kechi ashir

5. Iba tebusiba yagi ashibaji; nisunger tashih, kati ka madak arakmoka yimsü asütsü akokba aser inyaktsü akokba, kinungtsür aser chirnur madak tashi amshitsü tenzükba item ajak ya temenen nung jagi aru ta ashir. Saka Tsüngremi aji tetenzük nung nisung yangludang yamaji meyanglu ta iba study nungi sayur. Anungji asenok taküm nung temenen nungi adokba yimyatem kottettsü asoshi kobasa melenshitsüla, bushitetang.

Tapu 5

Atakatem nungi talangzükba

Kodang nisung aser tetsür jagi parnok taküm nung Tsüngrem mulungba senzüka doktsü (Lipok 3), Tsüngrem aser parnok tsüngda tesendaktep tajungji raksadok. Joko taküm alitsü asoshi asenok asentsü sena mapa inyaktsüsa aküm. Kiyimbaji joko telongjem aser temeim koba asoshi asenok yanglu ibato asoshi mesüi saka ali anema raraba hadir ka dang küma adok. Tetsüri tanur bena soa yindakja anepalutsü aser kinungbo tenzüktsü timtem tuluji ajanger. Kibong nung tetsüri item khuret ajak asoshi sen aser tekümszüker ka nüngdakba ajak asoshi lai tebur dak metaloka alitsüsa akümer. Nisungji-a tangar teburtem den toktepa-ang pei jenjang yanglutsü aser pa tashih angutsü aser ibaji tebilemtsü ka aküm. Tanü asen aliba lima nung Tsüngremi nisung yangluba nükla to “shi kadang mangsa aser maaki” ta asiha to tonotetsüi

nükjidong nung yanglu iba dangi arutsü aser alitsü sayur.

Mathi 19:16-25

“16 Aser ajiang nisung ka pa dangi arua asüngdang, Tesayur, teti taküm angutsü asoshi ni kechi mapa tajung inyaktsüla? 17 Pai pa dang ashi, kechi tajung lir iba indangji kechiba nai kü dang asüngdang? Tajungbo ka dang lir. Nai Taküm daki inürabang temelaba ozüngtem benshiang. 18 Aser pai pa dang ashi ‘kobala?’ Yisui ashi, ‘nai nisung tetepset, nai nüktapangta tebenshi, nai tauya, nai teyazü kuli teyi, 19 nebu aser netsü akhüm tsübuang; aser nai ne kiyonger dang pei ama meimang.’ 20 Asangur jagi pa dang ashi, ‘Item ajak ni benshia aruogo; ni ano kechi agi madoksa?’ 21 Yisui pa dang ashi, ‘nai tabensa kümnüra, oang, na akaba ajak yokang, aser sensaker nem agüjang aser kotak nung ne rongsen akatsü; aser arung kü sülen anidakang.’ 22 Saka asangur jagi ya ashiba angashidang, pa jashia oadok, kechiaser pa rongsen tulu akaba nisung ka liasü.

23 Yisui pa nütsüngtem dang ashi, ‘atangji ni nenok dang ashir, Takari kotak yimlilii aitsü tasak lir. 24 ano tanabena ni nenok dang ashir, takar nisung kati Tsüngrem yimlilii

nung sensaker dang nungi takar tetemsüba ta amanger?

Mathi 6:25-34

“25 Anungji ni nenok dang ashir, nenok taküm asoshi kechi achitsü mesüra kechi ajemtsü, mesüra ano nenok temang asoshi kechi abentsü ta shisa tebulu. Chiyongtsü dang taküm taoba aser süoshi dang temang taoba masü ama? 26 Anüng ozütem ajiang, parnoki matener, maruer, mesüra jendang mebendener, aji saka nenok kotaker tebei parnok mesür. Parnok dang nungi nenok tali taoba masü no? 27 nenok rongnung shibai teyongyaba agi pei arishi gonda ka atsülangtsü akok? 28 nenoki kechiba süoshi asoshi shisa bulur? Arem nung labunarotem shisadangang. Parnoki mapa meinyaker; aser ang mainer; 29 saka ni nenok dang shidi, Solomona pei sentsüwangshi ajak nung item rongnung ka mesüka mesobu. 30 saka oh tera amangertem, arem ai kechi tanü lir asüng mimong nung enoktsüba lir, iba nemji Tsüngremi yamaji sübudaktsü süra, pai idakji chia nenok nem mesobudaktsütsü ama? 31 Anungji ‘onoki kechi achitsü?’ Mesüra ‘onoki kechi ajemtsü?’ Mesüra ‘onoki kechi abentsü?’ ta shisa tebulu.

kechiaser asüngi pei asoshi shisatsü. Anogo shia pei yari toushi teperi kar.”

2. Iba lai tekong nung Yisui kechi shinür?

3. Lipok 3:17-19 nung Tsüngremi Adam dang ashiba den iba tekong nung Yisui ashiba ya medemdangang.

Na agi iba ali atakatemer: timtem toushi tulu nung inyaka-ang na nü taküm peyong nü chiyongtsü angutsü. Alii na asoshi ai aser tatoutsü meyitsütsü, aser-ang na alu tsünütsü nungi meyi-ba tem achitsü. Na ali maküm tashi nü tenütsü nungi asentsü yima inyakzüka ang chiyongtsü angutsü.

Aiben, Yisui pa sülen anidakertem dang parnok Tsüngrem temoatsü dangi meyipa aruogo ta ashi. Ai (thorns) melen, shiri Tsüngrem dangi meyipa aru parnoki labunaro takümji yimlatsü koka lir. Iba yagi asenok item temoatsü angutsü asoshi joko meranga meinyaktsü ta masü. 2 Tesa 3:6-10 nung ashibaji, “...Adianutem, onok nungi angazüka tesayuba otsü ama mesüi *adianu shir azümesen lir, parnok*

shinga nema khuret mekümdaktsüi *mangli sangwali onoki meranga inyaka belem*. 9 Aji benshitsü onok temeten maliba yong masü, saka nenoki onok jilu ajizüktsü asoshi, *onok sasa nenok dang tatishitsü sayu*. 10 Kechiyong kodang onoki nenok den liasü, onoki nenok nem ozüng agütsüba ama, *nisung kari mapa meinyakra, pa techiyongdaktsü.*”

Tsüngremi alima yangluba nung (Lipok 2:15), Tsüngremi meimchir Atsüki “inyaktsü” aser “anüktsü” toktsü. Tsükba den külemi, aliji atakatem, aser nisung o tetsür na timtemseta aser meranga inyaktsüsa aküm. Asenoki Khristaji khen agizükerbo, Pai alangzüker, ali dang alar küma aliba nungi pai asenok meyipa alizüker. Asenok tamang nung lira asenok tetsübu aser chidiyongdi taküm (Lipok 3:16,17) nungi tepela taküm atsüki taküm “inyaktsü” aser “anüktsü” ba taküm dangjagi meyipa arur. Asenok joko chiyongtsü, süoshi mesüra kopika alitsü item indang bilema tsübu malitsü.

II Tim 1:10

J.Adok 7:16,17

J.Adok 21:3-4

J.Adok 22:2-3

Koda inyaka aotsü

5. Atsüki ka “anüktsü” mesüra “anepalutsü” ta asüba o “belemseta inyakba” o ana tsüngda kechi ama angateter? Ne taküm nung anaprongla nung tatishitsü kar ali asü?

6. Yisui asen dang nangzükbatem ya Kotak asoshi dang asü? Tanüiba alima taküm nung asenoki kotak imliji menakdangtsü asoshi, tanü aliba taküm libaliro nung koma alitsüla?

7. Khristan ka jibo laishiba nung ‘timtema inyakerang’ ta asüha taküimii menüingdak asü? (Khristan ho mana

mapa ta angatettsü aser inyaksü alangzük süra, nai ne kinungtsü/kinungpuaser ner tanur kechi ama amshir mesüra achiayanger iba yagi na koda melenshidaksür aser ajioda nai koda benshitsüla?

Tapu 6

Tetushi, Teburen, aser Talendangbaren

Teburen ta asübajagi teburji tetsürji jenjang teküpok nung aser teburji jenjang temaba nung ayutsü merangba ta bilemdaktsür. Tasen lai otsüren zülur S.Scott Bartchy, jagi yamai kenteta sayur, teburen ta asübaji tebur küpok tetsür ta dang masü, saka tebur tarensen ka lir parnokji tangar dang nungi (tebur aser tetsür anaprong), temaba nung yimsüsürtem lir. Tebur rongnung tashi toktepba timtem jagi itemi adokdaktsür; alar yimsü, kati ka aija mangatettepadokdaktsüba, teyari agir o teyarir na tsüngda tesendaktep, tashiyim.

Teburen yimsü libaliro nung, nisungi aküm-tetushi, tashih toktepba, konang aser kati ka madak temaba jenjang angutsü asoshi rarar aser tokteper. Peidak nungiasüküm endoka aser maksütsü tia ajak paidoka alitsübaji kanga tongtipang.

Mezüngmeshi tilatiri temji mejangjai mesüra tayang meküpzüki metoktsütsüla (kechiba mezüngmeshir

Nisung tebur jagi pei tashih sayutsü asoshi kari yi ajemer, tetsür aika den medemba, tetsür aika nem tanur aika sotendaktsüba, mesüra tangar nisung ka mezüngmeshitetba, item nung sayur. Tangar tebur ka mezüngmeshitet-a ta sayutsü asoshi par kibong nung jagi tetsür ka taküm raksatsür.

Item alima temenen taküm yimya, nisung nungi nüngsang arshiba, mezüngmeshi, küpzüktepba, aser ano kibong nung tebur tanur aginübayong jabaso sotendaktsüba, kechiyong jabaso jagi tebu yarir aser konang agütsür anungji tebur sotetba jagi maksü endoker ta bilemba, item ajakiji adokdaktsür.

Yisu Khrista mapang, alima ajunga Rom nunger yimsüsüba küpok lia aru. Rom yimli aser Yihuda yimli anaprongla teburen nung sobalibaa aruba (tejen lai ozüngtem ajanga Yihuda nunger rongnung mezüngmeshitep aser tulubai tilaba ajemoka amshiba item ya aika azüoka liasü). Yisui Yihuda nunger tem sayu; Pauli Rom yimti tem nung alirtem shiti züluba agi sayu.

Nisunger tetushi

süpöksü aginüra, pa nem süa agidakjang. 41 Aser shibai na mile ka jajadaktsüdir, pa den anasü oang. 42 Shibai ne dang meshir pa nem agüjang, aser shibai ne dang apunüdir pa nungi ne tajak temeyip.

Yisui ashibaji; ne dak nisung kari azük nung nesasa kümzüksü memerangi odang tokjang aser tendaka ataang ta ashiba masü. Pai, tenibong nung amaba, ochimashi okai anir aoba, khangshia mapa inyakdaktsüba, itemi temang nung kongshia yirudaktsüba masü saka mezüngmeshi lir ta angatetdaktsür. Tetushi aser maksü indang jembiba jagi tayang küpzüksülaaji mesüra nisungbaji aser par kibong maksüdaktsür ta ashir. Saka Yisui, meyiper, kenü tetushi aser kenü maksü ta longtepba nungji nenok teden ta sayu. Kodang na mezüngmeshidir, Yisui ashi, nai idangji anenadokang. Kesaji, Pauli Khristan temi kodang tangar Khristan anema tayang küpzüksü bushidir pa joko tamakok nguogo ta zülu: “Anungji tanga nenoki kati ka den o katep nung nenok tamakok alur. Nenoki yamaji benshidang nungibo kechiba taiang maremer? Mesüra tashioktsüang ashiokdaktsüdi to?” (1 Cor.6:7).

Teburen

Luk 9:59-60

---

59 Aser ano tangar ka dang pai (Yisui) ashi, “kü sülen anidakang.” Saka pai ashi, “Kibuba, ni tama or kübu aremtsü mela-angma.” 60 Aser pai pa dang ashi, “Tasürtemi parnok tasürtem aremtsü tokjang, saka nabo oa Tsüngrem Yimli Osangtajung jungkai adokba sayuang.”

2. Yisui asangur dang kechi shiner ya?

Yisui kanga sashia langzübaji kechiba ta süra, Bartchy bilembaji, asanguba tebuji ano masü! Asangubai shinübaji pai ano yisu sülen manidakdang pa tebu masü tashi ka tenzüka alitsü onür. Par yimsü nung kibongtem nung tebui dang yimsü asür aser tebur shiri senmang amangtsü, parnoki tebu taküm ali tashi tebu dang tashi angaa tenzüka linür.

Yangi angateter Yisui Teburen yimsü aser tasüba aser alima rongsen sobalibaren bushibaindang aitsür. Kechiaser itemjagi asenok Kodak yimli indang masü saka alimaren nung tali temulung agütsüdaktsür.

asenoki alima ozüing nung lira, asenok iba ozüingtem jagi alenseta asütsü.

3. Iba lai tekong tangatetbaji shidak süra, Yisui jembiba tasür ta asübaji shir dang ashir? Kodang Yisui “Tasürtemi parnok tasürtem aremtsü tokjang” ta ashi, tetezü kechi?

Asüküm aser Tashih

Mark 10:35-37

Zebedi chirtem yakob o Yohan na, pa dangi arua ashi, “Tesayur, onoki nedang kechisa asüngdangdir, nai onok asoshi inyakdaksünür,” Pai parnok dang langzü, “Nenoki nenok asoshi kü nem kechi inyakdaksünür?” Parnoki Pa dang ashi, “ne sentsüwangshi nung, küna ne tajchilen ka aser tabelen ka ta amentsü melang.”

4. Yakob aser Yohani kechi asüngdanggerba ya?

Mark 10:41-45 maneni

Kodang ter jagi aji angashi, parnoki Yakob o Yohan na dang iashitsü tenzük. Idangii Yisui parnok pa dangi aia

mezüngbuba kümner, pa ajak lar asütsü. Kechiyong atangji Nisung chira sünga pei tenzükdaktsütsü atema masü, saka tenzüksü aser aika alang pei taküm agütsütsü aru.”

5. Kechiba tangar nütsüng terji Yakob aser Yohan dang ain adok?

6. Yisui parnok dang kechi langzü?

Item tamamangtsü o tem jagi tasüngdangba ka arudaktsür (Yisu) nütsüngtem “Pa sentsüwangshi nung” tashih amshitsü indang “Nisung chir” ta asüba den mapetba ka lir. Daniel 7:13-14, nung shia aliba “nisung chir ka mesüka” ta shiba yisu marudang alima o bendangtsü aru, ta züngshi “aser nüpurtem, kintem, aser oshi ajaki pa tenzüksü pa nem yimsüsütsü, aser sentsüwangshi, aser chuba yimli agütsütsü; pa yimsüsübaji teti tatem maka, kodanga süitema maotsü, aser pa yimliji samatsü makok. Yisui aji pa ta meteta, aser iba den sendaktepba yimsüsütsü tashi ajak endoker, pai tangar tenzüksü mulunga lir ta sayua, pa pei taküma mapayui agütsüba angur (Bartchy, 1987).

Kin Kidong Tebensa aser Mangatettep

tashi ajonga agi aser ne mulungsentsü ajonga agi Kibuba ne Tsüngrem meimang.” Idangji Yisui pa dang ashi, “Nai shidak langzüogo; yamaji inyakang aser na taküm alitsü” Saka pai pei sasa temeden ngunüa Yisu dang ashi, “Süra kü kiyongerji shiba?”

Yangi Tajung Samaria o entepba okila nungji Ozüing metetba tesayur jagi Yisu: “tendangtsü” nokdak. Nai osang tajung kaküttem ya azüingdang ajangshia alitsü aiben nisung aikati pa atidangtsü aser tendangtsü aru. Ibai kenü tetushi kenü maksü taküm taliba-liroba ka lir, koba nung nisungi nisung ka maksüdaktsütsü o agi tokteper aser ano pa timtemi yidaktsütsüsa pa nem langka shidaktsütsü ajungoktsür. Iba nung ya, yisui akok, anungji ozüing meteter tesayurji, “pasasa temeden bushibasangji” ano “kü kiyonger shiba?” ta asüingdangba jagi sangang ka mesangba ama aküm.

Luk 10:30-37 Maneni

Yisui langzü, “Nisung ka Yirusalem nungi Yirekoi luyaa liasü, aser pai rakzükraktemer ajuruaparnoki pa dak züka pa süoshi rakzük, aser pa tasütsü ama toktsür pila. Aser

anasai ao aser pa zübu nung totsü aser yi enoker alen aser gado manung pa mendaktsü aser tanendak ki kati anir ao, aser pa anepalu. Aser tananü pai senana agiteter tanendak kibur nemji agüja ashi, 'pa anepaluang, aser nai kechisa taio endokdir, ni meyipa arudang aji ni ne nem shia agütsütsü'" Yisui pa dang asüngdang. "Item nisung asem rongnung rakzükraktemertemi yirutsüba nisung dang shibai kiyonger ama inyak ta nai bilemer?" Aser pai langzü, "pa dang taochi sayusangji," Aser Yisui pa dang ashi, "oang, aser naia yamaji inyakang."

7. Yihuda nungeri Samaria nunger sempa. Yisui iba o entepba nung Samaria nungba Nokinketer ka kümdaktsüba ajanga ya kechi shiner? Ner lima nunga iba otsü ajanga tesayuba kechisa angur?

Teburchi Ka Mathi 5:27-28

"Ya ashiba nenoki angashiogo, 'nai nüktapangta tebenshi.' Saka ni nenok dang shidi, 'shibaisa tetsür kadak azüaponga ajidir pai la den temulung nung nüktapangtaogo.'"

• Nicungi aiben bilemer tetsür aike den kazüba jaji

9. Item ama tatalokbatem shir daksa keta ali?

Koda benshia aotsü/Sobaliba tebilemstsütem

10. Nisunger tangatetba koda tatsü aser ibajagi timtem bena arur ta memeteti tangar ka madak tashi amshitsüla ta amangba aser pei jenjang ajungketa ayutsü arshiba, ya kechi nungi adoker?

11. Tebur: Item amaji benshitsü na anungba tashih temji kechisa? Aser yamala jaklakadaktsütsüsa na asoshi tetendangba tem asoshi taneptsü lemanjji kechi asütsü?

Tetsür: Ne den jungjunga metetepa aliba tebur (kinungpu asütsü akok) kati ne madak tashih amshia benshiba aser mangyangba jakla agi nedak inyaksü ta nai amanger asü? Ne yimya-tsüya ajanga iba angutsü merangba yimya ji nai koda melenshidaktsütet aser Khrista nung nüü ii agütsütetteü?

Tapu 7

Kibur ta asüba ya tetezü kechi?

Nisung ka 'tebur' ta kümtettsü tangatetba anema Yisui par mapang aser tanü-a ataloker pai iba taitsüba nung jemi. Khirsta dak taküm tasen ka aliba jagi pei asoshi konang nüngsang, sen, mesüra tetsür/tebur kati ka anema raksatsütepba mebushidaktsür. Mesüra pai tangar ka pa küpok lidaktsütsü mejangradaktsür. Süra, Yisuji Kibur ta ajaba tetezü kechi?

“Na Khrista ji lir ...”

Mark 8:27-33

Yisu aser pa nütsüngtem Kaisaria lima nung aliba Filip-I aru, aser pai lendang pei nütsüngtem dang asüngdang, “Nisungtemi ni shiba-a ta ashir?” Parnoki pa dang ashi, “Yohan baptitsüba ta;” kari ashir, “Elia ta,” Ano tangar kari ashir, “Ainkar rongnung ka.” Pai parnok dang asüngdang, “saka nenokia ni shiba-a ta ashir?” Peteri pa dang langzü, “Na Khristaji lir.” Ano pai pa indang shinga dang teshi ta parnok dang asüng asütsü.

Peter arüja ashi, “kü sülen atsüngzükang, Satan, kechiaser na Tsüngrem tsütsü masü saka nai nisunger mapa indang bilemer.”

Yisu mapang nung, Yihuda nungeri Israel nunger asoshi alima yimli ka agütsütsü asoshi teküzmüker ka yoktsü ta amang. Yihuda nungeri Dawid mesüra Solomon ama, temeshi chuba ka shibai parnok Rom nunger rishikhangshi nungi kümzüktsü iba ama tanishir asütsü yimla.

1. Kodang Yisui Pa *Teküzmükerji* ta metetdaktsü, saka pa magizüktsü aser tepsettsü, ta ashi, kechiba Peteri pa arütsü?

Yisui langzü, “Satan, kü sülen atsüngzükang!” Mati 4:8-10 nung azüngba pa atidangba tasembuba den medemdanger: “Ano mojing jagi pa tenem talang kati anir atu, aser pa dang alima yimlitem ajak aser item sentsüwangshi sayu; aser pai Yisu dang ashi, ‘nai apudaker ni külemra, item ajak ni ne nem agütsütsü.”

2. Peteri *Tekümzüksang* kechi ama asütsü-a ta yimlar aser asemubaba tatidangba tsüngda tesendaktep kechi?

Mark 8:34,38 ya maneni züngang

Pai pa dangi pei nütsüngtem den telok jar parnok dang ashi, “kari kü sülen arunüra, pai peisasa azüokang aser pei kangki apur kü sülen anitakang, . . . Kechiyong iba jabujari aser temenen putu nung, shibai ni aser kü otem atema nüma metanglir, nisung chir-a pei tebu sentsüwangshi nung kotak tenyartem den arudang, pai pa asoshi nüma matangtsü.”

3. Kechiba Yisui pa nütsüngtemi pa asoshi nüma matangtsü indang ashir?

Tsüngremi tashih koda amshir parnok asoshi tangatetsü tasak ta Yisui kechiba ashi? Kangki nung angenlokba sülena, nütsüngtemi Yisuiji alima chuba ka

Memerükba Tetsüing

Yohan 13:3-10,12-17

(Tatemsä chiyongba mapang) “Tebui pa ket nung ajak bendanga agütsüogo aser pa Tsüingrem nungi aru aser Tsüingrem dangisa meyipa aor ta Yisui meteta; pai chiyongdak nungi noktaker pei sü ayu aser temang aidokba sü ka bena arua pasasa nangri akang. Idangji pai susa nung tsü shiok aser nütsüngtem tetsüing shidoktsütsü aser temang aidokba sü kechi agi pai nangri kanga liasü, iba jagi pai parnok aidoktsütsü tenzük. Pai Simon Peteri dangi aru, Peteri pa dang ashi, “Kibuba, nai kü tsüing shidoktsür no?” Yisui pa dang langzü, “ni kechi inyaker nai tangbo memetet; saka nai tansür angatetsü.” Peteri pa dang ashi, “Nai kodanga kü tsüing teshidoktsü.” Yisui pa dang langzü, “ni na meshidoktsüra, na kü den kecha shilem maka.” Simon Peteri pa dang ashi, “Kibuba, kü tsüing dang masü, saka kü teka aser kü kolaka shidokjangma.” Yisui pa dang langzü, “shiba tzü chigüogo, pai tetsüing alema shidoktsü tenüingdaktsü maka, pa ajak merüka lir, saka nenok ajakbo masü. .... Anungji pai parnok tetsüing shidoktsür külen, pai pei sü abener tanaben mener pai parnok dang asüing dang, “Tang kechi nenok dang inyakogo, nenoki meteter ma? Nenoki kü

kibur dang nungi tenyaba tuluba masü, aser pei tenyasang dang nungi tenyaba tuluba masü. Nenoki itemi meteta benshira, Nenok tepelatsü.”

Yihuda nunger merüktetba yimsü-yimpong rongnung, tetsüng shidokba ya teinyakdak nüngdak ka liasü. Nisungtemi tsüngsem asemer, saka parnok tetsüng menener. Parnoki yipden mesükba menden nung chiyonger asünung, tetsüng memerükbaji ajaki jangjaa angur. Ki kati aodang kishizüng dang kilir noktaka kidangi aiter tetsüng shidoktsütsü atabaji kibur awashi yimya tajung ka liasü. Ajisaka, shidakba tetsüng shidokbajibo Yihuda nunger kilir danga masüngdanger, ibaji parnok asoshi yimya tamajung aser mezüngmeshi mapa ama agir. Saka item amala inyaktsüji bendanger alar nem toktsü. “temang aidokba sü agi nangri akangtsübaji alar ka ama agi” (Black, 2011).

4. Peterji kechiba kanga jashiadok? Kodang Yisui kilir mapa inyaktsü aposo, Peteri kechi inyaktsü imlaaliasü ta angateter?

Bartchy-i ya shia lir, lba amala sobaliba ka nung alir nisung kaji item tangatetba aser mapa tasentemji agizüktettsü asoshi pa taküm ajungaji khenyongi tasen küma melenshitsü nüngdak ta metettsüla. Aji mesüra Peter-i tatalokbaji tanüla nung dang angatettsü merang, aji asünung dang pai inyaker alitsüla asü ta padak imlaba koba alari dang inyakba tesempatsü mapa lir aji oda tetsüng memerükbaji masü saka tanüla lesson dang-ar ya ta agitsüsa.

6. Tanga tesem kar nung Yisui sayuba mesüra inyakba, oda alima nunger tashih amshiba, tetushi arüshiba, aser tetoktepba, item asoshi Tsüngrem imli nung shilem mali ta sayuba karangur asü?

7. Tamanger ka ajemaluba ya temaitsü ka dang asü ibai tetendangba ka? Yisui pa taküm alidang ajemalua liasüba ji oda pai tangar ajak madak kibur küma teti pa sünetsü süa parnok anishitsü atema a-ka na?

süaka) kibur mesütet, tetezü tebu ka mesüra kinungbo kaji kibur mekümtet. Saka **Yisu** Kibur.

Tanabuba nung Yisu **Kibur** ta-ji züing-zünga angatetba alitsüla. Anungji tang kibur akümba tejangja tetezü angatettsübaji, ... amangbapur rongnung ya angatetdi, Yisui kechi koma Kibur ka amaji inyak, benshi, ali, ibaji dang shidak.... tanü Yisui talidak ajak nung pai arakmoka kibur akümer, aser yangji shinga maitdaktsür, aser alii alua kilir ka küma inyaker. Aser asenok tanüngbapur ajak tetsür tebur na pa den yangji longjemtsü jaoker. Kiburji Yisu süra, ajaki agizüktetba tashih amshibajibo, tangar ka madak tashih amshia azüokba masü saka tashih maitbapur tashih itdaktsür, laoa alibapur mesor, jungtepdaktsür, taneptsü leman bushia anepdaktsür, yindaktsütsü aser mapa kokdaktsütsü, aser külem lokti nung tendakja arok ajungtsü inyaktsü ajungshir. Temetettsü: Tangar madak tashih amshiba anema ji, iba ama Yisui sayuba tashih amshiba yabotanen makai alir (Bartchy, 1993).

Koda benshia aotsü/Sohaliba tehilemstsütem

dang angu nung ji parnok dang pa yimya amaji ajizüka
benshiang ta ashi.

Iba yagi tanüasenoki kati ka madak tashih amshiba
indang koda amshitsüla ta ashir?

Arogo nung aser kibong nunga tetsür tebur tsüngda
tesendaktep indanga koda?

Tapu 8

Khristai tetsür nem agütsüba nüji tia _____

Ai-asu mesüka timtem agi sünga aliba lima ka nung tetsür ka taküm jenjangji tanur asotsü akokba, kibong ka yangertetba, kinungpu nem temulungsü jangratem agütsüba, agi dang lir. Aser aji la taküm asoshi temelen ka mesüka lir. Ajisaka, Yisui nisung temenen nung tsükba ajanga adokba menen khuret tem nungi asenok salatsü. Pai tetsür süaka tebur süaka tai tangatetba nungi pilaa koba atangji tongtipang lir ibaleni anir.

Tetsür aser nubentsüba

ao aser ashi, “pelaa liang, na taochi kanga angula, Kibuba ne den lir.” ... Aser tenyarjagi la dang ashi, tetsübuma, Mari, kechiaser Tsüngrem nungi nai taochi nguogo. ... Saka Mari-i tenyar dangji ashi, “ni kinungbo mali nung ya kechi koda takoktsü?” Tenyar jagi la dang langzü, “Tanel;a Temeshi na dangi arutsü, Tematiba aini na akhümbangtsü. Anungji tasotsü aliba tanur dang Tsüngrem chir ta ajatsü, ...” Aser Marii ashi, “Ni Kibuba tenzükla, kü dang ne o amaji lidakjangma.”

Tazüngkunem 22:20-21

... oda la dak tasüngtet aiür yimyaji mungura, laji pei tebuer kishii anir adoka la yimti nüburtemi long agi onseta südaktsütsüla, kechiaser la tebuer kidang nüktapangta inyakba ajanga Israel nung temenen benshi. Anungji nai nenok rongnungi temenenji endoktsüla.

1. Marii yosef-er chir masü ka abentsü nangzüktetba jagi lai kechi khuret agizüker ta angateter? Marii iba timtem meteta hai ta ashiba jagi la kechi ama jakla lir ta angateter?

Luk 11:27-28

... Aser Pai va shia alidang. telokti nung tetsiir kati ola

2. Tetsür jagi Yisu tetsü indang koba tongtipanga ta ashi?

3. Temenen nung tsükba lima nung, tetsürji lai tanur koi aso aser tebur aso asü masü ta dang züngshir. Iba melena, Yisui kechi tetsü indang koba tongtipanga ta ashir? Iba yagi Tsüngrem madang tetsür asoshi kechi tongtipang ta züngshir ta sayur?

Tetsür Aayanger ka ama

Luk 10:38-42

Idangji parnok lenmang nung aodang, pai yim kati ai, aser Martha tenüng agi tetsür ka ti lar kidangi pa aniket. Aser la tenu Marii Kibuba tsüngdang mener pa tesayuba anga. Saka Marthabo kidang mapa jenti agi mazüangi timtemdaksü aser lai pa dangi arua ashi, "Kibuba, künui kü kisüng nem mapa ajak inyaksü nungloksür aji nai meshisadanger ama? Anungji ni yariang ta la dang

4. Ojang, “tetsüing züngdang amenba” tesayur madang amenba jagi paji pa nütsüing ta aser tangazüker ka ta sayur. Ibai tetsürtemi odangbo mashie mapang nungbo meinyaker. Yisui Marii inyakba agizüktetba ajangaji kechi shiner?

5. Yisui Martha la ki kiburla mapa aika indang shisa buluba; Marii Tsüngrem o angatsü shimba den medemdang. Yisui jembiba jagi Martha koda nüji ngudaktsü?

6. Mari ana (Yisu tetsü aser Martha tenu) otsü koda mesüktep? Tena nungi tetsürtemi mesüra teburtemia kechi angazüktet?

tetsür dang sotsür parnokji züngdoka benshir, parnok asoshia kechi ashir?

8. Koba tongtipang ta züngshir iba asoshi bendanga magütsütetba yong asenok shisa bulur aser jashia bilemer, iba nungi koda jenbutzü?

9. Kinungpu aser kinungtsü, ne apuani Yisu tsüng züngdang mener pa o angadaktsütsü asoshi nai koda yaritsü?

Tapu 9

Tetsürji azüapong-jabujari oset ka asü _____

Temenen nung tsükba lima ka nung, tetsür takümji tebur asoshi oset-tsüset ka amadang aküm. Sobaliba aika nung teburji tetsür nungi dang jangratem angutsüla saka pabo tait süba kecha makai litet, ta temeden yua lir. Talisa la anogoshia libaliro taküm sadoka meliteti kümdaktsüba aser temerenshi mesüka nüji makai alir. Ibayongji, karibo tetsürji – oda tebur kati azüaponga bilembajia –tetsürlajiang azüapong temenen poktetdak ama, talisa tebur i azüapong nung tetsürji ang tai kümdaktsür anungji tetsür ka den jembibaji a temenen ta amang.

Aser Yisu mapang nung talisa yamaji benshi. Yihuda nunger tebur i pei kinungtsü yimdong nung tangar tebur ka den o danga jembia angu nung paladokba liasü. Iba ama sobaliba nungi aruba tebur jagi kibong

Yisui Lai nung iba tetsür-tebur medemyim asüngteta ayutsü indang sayu, saka pai kodanga tetsür den tetsübu agi mejembii mesüra meyarii medoktsü saka tasü itta inyakba ajanga tebur tem aser nütsüngtem pangkadaktsü, aser paibo tetsürtemjiosangtajung prokshiba nung shilem agitsü nungloktsü. Yisu tsüngdang tetsür temji tehuri medemtsü oset ka dangbo parnoki angatetba amaji;masü ta sayuba liasü.

“Pai padak shibai kongshi metetlasang ...”

Luk 7:36-39

36 Aser Farisitem rongnung kati pa den chiyongtsü pa dang asüngdang, aser Farisi nungba kidangi tua pai chiyongtsü amen. 37 Aser ajiang yimti nung aliba temenentsür kati kodang pa Farisi nungba kidang chiyongdak mena lir ta angashi, teronem totsü pongdang ka bener aru; 38 aser pa sülen pa tetsüng züngdang lai jeba noktak, aser la nüksü agi pa tetsüng metentsütsü tenzük aser la kolak ku agi pa tetsüng aidoktsü, aser pa tetsüng kanga mesepa lai totsü agi mezütsü. 39 Anungji kodang pa jaokba Farisi nungba jagi aji angu, pai pei sasa dang ashi. “Iba nisung ainkar ka süra, padak kongshilaji shiba... saka la kashi... tetsür la pai metetla... kashisoo...

Maneni Luk 7: 40-47

Aser Yisui padang langzū, “Simon, ni nedang langka shidi”
 Aser pai pa dang langzū, “Tesayur, shiangma” “Taputsür
 nisung ka dangsentsütsür ana liasü; kati sen noklang
 pongu aser tangar kati sen tenem sentsü tsüa liasü.
 Kodang parnok taotsü kecha makai liasü, pai tenaprongla
 dang sentsüji atok. Anungji tena rongnung shibai pa dang
 tali meimtsü” Simoni langzū, “shiba dang pai tali atok, iba
 jagi pa dang tali meimtsü ta ni bilemer.” Aser pai pa dang
 ashi, “nai bilembaji shidak.” Aser pai tetsür la tsütsüji
 meyipa shir Simon dang ashi, “iba tetsür nai angur südi?
 Ni ne kidangi atuaka, tetsüng shidoktsü asoshi nai kü nem
 tzü magütsü. Saka laibo la nüktsü agi kü tsüng metentsü,
 aser lai la ku agi aidoktsü. Nai küdak tebang memesep,
 saka laibo ni arudang nungi kü tetsüng mesepba
 manener. Totsü agi nai kü kolak meloktsü, saka laibo kü
 tetsüng totsü agi mezütsü. Anungji, ni ne dang shidi; la
 temenen aika liaka atoker, kechiaser lai kanga meim, saka
 shiba dang tera dang atoker, ibajagi tera dang meimer.”

2. Iba lai nung, Simonibo tetsürji temenen nung tsükba
 nüktpangtatsür ka ta dang angur saka Yisui la koma

inyaktetba ji angu aser aji rakteta ashi. Iba yagi Yisui tetsür atema kechi sayur?

Tzübu kümbang tetsürji

Yohan 4:7,9

Samaritsür ka tzübu jagi aru, Yisui la dang “kü nem tajemtsü tzü kua” ta ashi.

Tetzür jagi ashi, “na, Yihuda nunger ka sür nung ni Samaria tsür ka dang, tajemtsü tzü koda meshir?” (kechiaser Yihuda nungeri Samaria nunger den keyin mechiteper.)

Samaria aser Yihuda nunger tsüngda tesembatep kanga tulu liasü. Yihuda nungeri Samariatsürji teti agi memerüktet aser menendaktsür ka ta züngshi. (Massy, 1989.) Aji dang masü, memerükba tetsür ta asüba tongtipangbaji parnoktzü ajemba marok nung metangshitsüla – saka Yisui tetsür dangji kü nem tajemtsü tzü kua ta ashi! Tetsürji süngmangadok aser aji tim dang liasü.

kechiaser ne kinungpu pongu liasü aser tang na shiba den lidagi paji ne kinungpu masü. Nai ya atangji shiogo.”
 “Tetsür jagi pa dang ashi, Mesia (shiba dang Khrista ta ajar) arudagi ta ni metet; kadang pa arudir pai onok nem ajak metetdaksütsü.” Yisui pa dang ashi, “Ne den shibai jembir aji pa.”

4. Iba tetsür libaliro taküm indang metet nungbo Yihuda nunger tebur mashi kati-a la ji aridoktsü langa liasü, koba Yisui junga metet. Aser atangji, Yisui iba indang bena arua jembi. Yisui la telidak libaliro taküm indang angatetba jagi la den jembitsüsa aküm asü? Yisui iba tetsür dang kechi indang tongtipangsa sayu?

Maneni Yohan 4:27

Idangyongji pa nütsüngtem meyipa aruaser pai tetsür ka den jembiba angudang parnoki süngmang.

Iba sobaliba nung, tetsür o tebur na telok nung o mejembiteper, aser kija taküm nunga teti bo mejembir. Tebur karibo kinungtsür-a aser chirnur-a sendoker aserpai yamaji benshiba jagi lokti nung

Yisui Samariatsürla den tsübu-kümbang nung
jembiba ajanga, nisung aika Kibuba meteta aküm.

Taküm Libaliro anasü alibapur

Yohan 8:3-11

“3 Tetsür ka nüktapangta benshia aliba ngua pur Farisi aser Tezulurtemi la Yisu dangi anir aru. Aser laji parnok aser Yisu tsüngda nung nokdakdaksü. 4 Parnoki pa dang ashi, “Tesayur, iba tetsür nüktapangtayaa alidang apu. 5 yamaji lung agi onsetsüla ta Mosa ajanga agütsüba ozüng nung lir. Anungji naia la atema kechi ashir?” 6 Pa aitsütettsüsa, pa atitanga parnoki ya ashi. Saka Yisui angema alu aser pa temeyong agi ali nung zülu. 7 Saka kodang parnoki pa dang maneni asüngdang, pai aka asor parnok dang ashi, “Nenok rongnung shiba dak temenen mali, pai tamasa la dak lung agi ondakjang.” 8 Idangji pai tanaben angema alu aser pei temeyong agi ali nung zülu. 9 Parnoki kodang ya angashi, tambuti nungi tenzüka tesübuba tashi ka khen, ka khen ta oadok. Aser Yisu pa kija aser tetsürlaji la noktadk teyong nung toktsü. 10 Yisui aka aso aser la dang ashi, “Tetsür, parnok kong ali? Nisung shingaia na maitsü asü?” 11 Idangji lai langzü, “Hau, Kibuba, shingaia maitsü.” Idangji Yisui ashi, “Nia na maitsür. Oang; joko tang nungi tanaben temenen

6. Yisui nisungba dangji ashi, “nisung shiba dak temenen mali pai tama longji on-dakjang.” Ibai ashiba jagi par sobaliba yimsü-yimbong inyakyim nungji koda kongshir? (Taküm libaliro anasü alibapur ta asüba ya nüktapangta temenen tait süba ji tetsür asoshi bo ‘taitsüba’, tebur asoshi bo kecha masü, kinungtsü toktsür tangar tetsür ayubaji kecha masü, ta angatetba.)

“Temulung nung azüapong”

Mathi 5:27-28

“Ya ashiba nenoki angashiogo, ‘nai nüktapangta tebenshi.’ Saka ni nenok dang shidi, ‘shibaisa tetsür ka dak azüaponga achidir pai la den temulung nung nüktapangtaogo”

Yisui nisung kati ka aginüa bilemba indang jembir masü. kechiaser ihaiibo nisunger vimva dang. Saka Pai

7. Yisui nisungtemi kechi teinyak anenang ta ashir?
Yisui nisunger azüapong asoshi shiba aija ashir, tetsür
asü tebur?

8. Tebur ajungai Yisui ashiba angaa tetsürdak
azüaponga ajiba anen nung, tetsürtem taküm koda
balaka kümla?

Item tatalokba shia, Yisui pa libaliro nung item Israel
yimsü-yimpong tenokdangba tem bilema inyak,
tetsürtem atema pa teinyaktsü aika sotta meinyakteti
lila, aser tetsürtem Kodak yimli nung shilem makai
aser parnok nüji koba Yisui dang agütsütet iba nung
jagi pilaa lila. Saka pai item tetsübu tia ajak ajangteta
tetsürtem asoshi inyak. Aser pai teburtem danga tebur
taküm nüngdak asoshi dang tetsür ka taküm
lidaktsütsübaji temenen tulu ta ashi.

Temenen nung tsüker aliba lima nüpurtem den, tetsürtem taküm lia arudang parnok temangji dang tongtipang kümdaktsü, tanur soa bentsütsü, mapa inyaktsü, aser tebur tem asoshi shi-azü jangratemdaktsütsü atema dang ta asüba jenjang nunglia aru. Yisuibo tetsürji item ajak dang nungi temaba jenjang ka nung lir ta sayu. Tetsür ji Tsüngrem den sendaktepa alitsüba ji dang jenjang tulutiba ji ta sayur. Pai nisungtem dang inyakba ama tanü-a pai asenok dang ashibaji Khrista nung tetsür taküm *tasen* baji tamasa Tsüngrem yimli bushibaji la nüjiso lir.

Taküm nung koda benshia aotsü

9. Ne mapa nung, skul nung alidang, Arogo nung aser kibong nung-a tebur-tetsür ta asüba telemsa makai külemi teka amma-litep nung mapa ajak inyak nung koda jungla?

Tapu 10

Kati ka küpok litetba

Yisu akar shiai tashih amshiba angatetsü tongtipangji Pauli kodang kinungtsüi pei kinungpu dang pa küpoki yia hai-haura akar iba tangatetbaji tongtipang aser ajiang shidakba ta zülur.

Peisasa tangar ka küpok litetba

Efesa 5:21-22; Kolosi 3:18

Khrista tsübuba nung nenok peisasa kati ka küpok liang. Kinungtsütem, Kibuba dang ama pei kinungpurtem küpok liang (Efesa)

Kinungtsütem, Kibuba nung koda tetemsü, yamaji nenoki pei kinungpurtem küpok liang (Kolosi)

1. Item lai tekongtem nisung ajaki komasa angateta jembia aru?

nung tangar ka küpok alitsübaji lapi, tilaba, tashi maitba, mokorai ataba, tashih maka, tanur mesük mesüra tetsübu agi atsüngzükba nisung ka ta angatetba ka lir. Tanga oshi aika nung tangar ka küpoki aitsübaji teküpoktiba jenjang kati luadokba ama kümadoker aser kecha ola madoki tashi angatsüba ta angateter.

2. “Kati ka küpok liang” ta asüba ya naia koma angateter?

Iba o-jang “kati ka küpok liang” mesüra “tangar ka küpok tashi angaa liang” ta ashiba o ya Pauli amshiba 0-jang denji saku masü. Tasen lai züluba ajak nung nisung tapu ajak dang “parnok sasa kati ka küpok” alitsü indang ashiba lir; Amangbapur tem ajak dang pei tanishir küpok alitsu ashiba (Ibri 13:17) aser Alima tashih tem küpok alitsü indang (1 Peter 2:13; Tita 3:1; Rom 13:1); Tanupuri taintem dang (1 Peter 5:5) alartemi pei kibur tem dang (1 Peter 2:18); aser Tsüngrem dang (Yakob 4:7): aser Arogoi Khrista dang

teshinetsümashie tangarba o-ji dang agitsü, mesüra ni kecha mesütettsü ta asüba nungi masü. (Walters, 1997; Kittle, 1964).

Kati ka küpok liang

“Kinungtsütem, pei kinungpur küpok liang” ta asüba ya iba o-jangji dang agiteta jembir. Saka, iba o ya Efesa 5:22ji-a oren tabensa masü. Tekong 21 o 22 tsüngda meitdaksütsüla. Tena ya o tebilemba ka dang. Greek zülu nungbo, tekong 22 nung ya kati ka küpok liang ta asüba o-jang (submit) ji teteshia teshia mali.

Pauli kinungtsü tem dang tajungshiba ji kinungtsü ka ama teküpoki lua tashi angatsüba indang tesayuba ya tamanger temang ka nung nisung shia teinyaktsü sayuba lir; oda kinungpui-a kinungtsüi amaji, tebutemi tanurtem amaji, kiburtemi-a kilirtemi amaji kati ka küpoki alitsüba indang lir. Aser aji Khrista akümtsübuba nungi inyakang ta ashi. Kechiba? Kechiaser Khristai-a yamaji inyak. Asenok dang meimba yong asenok tenziüktsü asoshi na nem

3. Iba ‘kati ka küpoki yia alitsübaji’ jungjunga angateter kelen iba tekong ya azüng nung tajungba angateter asü masü?

Pauli amshiba Greek o-ji *hypotasso*. *Tasso* tetezü ayuba. *Hypo* tetezüküpok.

Pauli kechiba iba o “küpok ayu” ya amshi ta asüngdangra, ibai leman asem sü nung yamai amshiba ya angatettsüla. Grammar amshiyim nung “Ola” ta ajar. Greek oshi jembir katibo iba “Ola” ta asüba jagi oren tetenzük asü tatembanglen amshir iba ji ajanga tetezü balalaji jangar.

English oshi nungbo ‘active voice’ ka lir aser aji agi asen tashih küpok tangar ka ayuba indang jembidang amshir. Temeranger sepai kati tsükchir sepai ka pa küpok pa mulungba nung ayutsü akok. Efesa 5 nung *Hypotasso* yabo iba ‘active voice’ ji masü. Temetet, Pauli kodang amangbapurtem dang kati ka küpok alitsü indang ashi. nai kati ka tashivim amshia

makai ai-aura akaba. Par tsükchir takoker nem kokdakja, parnok tetsüng küpok parnok nem ajemshidakja tashi angaa anidakba mesüra aliba.

Saka Pauli amshiba o-ji iba ‘passive voice’ ji masü. Saka ibai, tetsüngda ola ka lir – asenoki English nung manguba ola ka aser English o nung meyipzüksü maka. “Greek o nung tetsüngda olaji agi ‘temulunger ka mapa’ indang rasatsür” (Bristow 1988) iba yabo Tsüngrem temeim agi nisung ka angatetba ajanga dang litetba. Tetsüngda o nung jagi *Hypotasso* ji pei sasai peiji teküpoki yidakja aser asenok sasa pei-i mulunga tangar kar küpoki aiba ta angatetdaksür.

Asenok sasa kati ka küpoki yia alitsü asenok dang asüngdangba nung, Pauli asenok kati ka den tashih amshia pei-i dang tangar ji azüoka raratepa alitsü nungi anenang ta ajungshir. Iba rara ya alima ajunga nung rarabaji lir – oda tesasatsüka kibong nunga aji lir – saka amangbapur rongnung yamaji masütsüla. Khrista temang nung shilem kaka ama, asenok tangar ka madaka masü, mesüra tangar tashih küpok aiemshidakiaka mali. Iba melena. Paul aser Yisui

lanurtemi tamburtem küpok liang. Nenok ajaki kati ka tenzüksü ajemalua kümang. Kechiaser Tsüngremi asükümer nokdang saka ajemalur nem taochi agütsür”. (1 Peter 5:5). **Tangar ka asen madak toktsübaji asenok sasa asenok tangar küpok ayuba den saku** ta angateta inyakang. Aser asenoki ibai “Khrista akümstsübu nung” inyaker – kechiaser ibai Yisui lia sayuba yimya shidak ji lir. Pa asen Kibur süaka pai asenok tetsüng memerükba shitoktsü.

Tesem aika nung Pauli asenok kati ka küpoki yia alitsü sayubaji, pai Yisui sayuba dang asenok nem bilemtetshidaktsürba dang. Amangbapur temi alima nisung den kesa tashiyim agi toktepa malitsü asoshi bilemtetdaksür.

Tekong 22 nung ‘Kibuba dang ama’ ta asüba jagi o jitera temang-mangtsüka amai angadaksür. Tetsürtemi kinungpu dang angatsübaji parnokji Tsüngrem ama ta ashir ama angatetdaksür. Kolosi 3:18 jagi iba o jangjatsür: “Kinungtsütem, Kibuba nung koda tetemsü, yamaji nenoki pei kinungpurtem küpok liang”. Yisu dak aiizüka invakba rongnung

asenok tsüngda tesendaktep nung tashih amshitep aser tayang kepzüktep anendir, aser tamanger ka ama kati ka küpoki yia tashih maitbatem ama masü lidir, ibai Peteri ashiba, ‘tetsübu kecha makai kechi shidak aji inyakra ... ’(1 Peter 3:6) ta asüba ji lir.

Putu ajak nung, teburtem dang tesayubaji, parnoki tashi mangaba tanurtem aser anema aposoba kinungtsütem azüoktsü indang parnok teinyaktsü ta sayua liasü. Philosophers temi Greek aser Rom nunger teburtem dang parnok kinungtsütem madak ‘yimsü asütsü’ ajungshi. Teburtemi tasü itta kibur küma alitsü parnok inyaksangshi ajak nung aser lokti ajak nung ajungshitep. Ajisaka Tase Lai nung, shiba tashih itta azüoktsü paji Tsüngrem dang ta angur (Efesa 1:22, *Theological Dictionary of the New Testament*). Kecha nunga kinungputem dang kinungtsü pa tenzükdaktsütsü atema azüoktsü indang shia mali.

4. Kinungtsüi kinungpu küpoki yia alitsü tangatetba ya Tsüngremi teyangludangtetsür ji tebur den “tejak o tejak na shitepa yariteptsü” tetemsü ka ama, mesüra nisung asoshi tetemsü mesüra tanet ta asüba den

5. Nisung kar tangar “küpok ayuba” nung lia aruba mesüra tangar jagi pa küpok yua tenzükdakja alibapurtemi aiben pa madak pa rishikhangshirtem dak mangyang ayangtsü meyim lemanng tem aiben angur. Tatishitsü kar kinungtsüi/kinungpui kinungtsü/kinungpu dang, mesüra kiliri kibur dang, mesüra tanuri tsürapur dang inyakba kar shiang.

Kechi ama inyak nung tesendaktepji junga akümütsü?

Koda benshia aotsü/Sobaliba tebilemütsütem

6. Khrista jilo ajizüker ka ama kinungtsü aser kinungpu kati ka küpok litet nungbo tena tesendaktep jenjang koma tajungba melenshitet (pei mulungba inyaktsü meji tangarba ji jashidakja ang ngutetba nungi anener)? Kati ka dang mang-ayangtsü bushiba nungi anena, Khrista jilo ajizüker ka ama, nena tesendaktep jenjang koma melenshitet?

madak lia akümtsü metsübui, ano aküm metsübui
akümtsü metsübui, mesüra pa madak kibur küma
alitsü-a metsübui pei kinungtsü sentenwangshi
yanglutsütettsü?

Tapu 11

Paul aser Kibong nung alir tem madak Tashih-

Efesa nunger dangi züluba shiti nung, tenyar Pauli Yisu Khrista tesayuba temenen lima nung kibong koda kümzüka alitsü ta asüba indang tali jangja shia lir. Pauli teburen-yimli atsünga jembiba atema nüpurtemi pa anema aija lir, ano pai züluba ajak nung iba indang nungsa mangatettep aika adok. Efesa 5 aser 6 nungji kanga junga reprangra, pai tebur-yimli ajungketja jembiba dang tali pai Yisui ibaji aija sayuba selen anidakba angur.

Sobaliba yimya agi tebur kolak nung khuret kaji pai tangar nisung kar madak bangdak aser tazüokba tashih amma ali nungdang pa “Teburji” ta tangari züngshir ta asüba ji lir. Nisung kaji sensaker asütsü akok aser tangar madak tashih mamshitetaka, sobaliba agi ashir pai kihongren nung aser kinungertem madak

amshia (kibong nung tesendaktep tajung makatsüsa) malitsü sayuba nung akhanga anidakba angutsü. Iba lai tekongtem bushiba nung mezüngyongi nisung tsüngda tesendaktep nung tashih-yim amshiba, aser mamshiba, nung amendaker tenzüksü: aser iba ji 'Alar tia.'

Paul aser Alar tia

Rom yimli nung, yimtitem nung alir nisungtem dangi Pauli shiti ya zülu. Pa mapang nung, Rom nungeri Europe ajunga nung, Mediterranean, aser Middle East nung yimsü süa liasü. Rom nungeri lokti jagi nisung telok ishika shir tashih tait aser nisung aika madak tazüokba tashih amshiteter – kinungtsütem madak, chirnur madak, ano alartem madak, itemji Tebutitem ta sür shim. Rom nungeri kibong ta ajaba nungji alar tebur-a züngok, teimbaka tebutitem, pa kinungtsü, aser par chirtem alidak kesa atsübanga aliba kima külemi alirtem ajak. Greek, Italy, aser yimti kar Korint ama nung alir temji, taliba ajak rongnung tesimal ka mesüra tali alartem liasü, aser tanüngba nüttsüngii ano khenbosa alar südangbatem liasü. Pauli

tesayuba tem kiburtem, tebutem, aser kinungputem
nem agütsüba indang asenoki azüngtsü.

Alartem nem teinyaktsü rasaa züluba Efesa 6:5-8

Kilirtem, Khrista dang ama tetsübu aser tatenden nung temulung shisa ka agi alima nung pei kiburtem dang tashi angang. Nisung peladaktsürtem ama tenük mapa agi masü saka Khrista kilirtem ama, pei temulung ajak agi Tsüngremi mulungba inyakang. Nisungtem dang ama masü, saka Kibuba dang ama nenoki junga tenzükang. Kiliri süshia nüjpuri süshia, shibai kechisa tajung inyaker pai Kibuba nungi kesaji meyipa angutsü ta nenoki meteta lir.

1. Efesa 6:5-8 nungji Pauli kilirtem dang kechi ama benshitsü shia angur? Iba lai tekongtem nung kilirtem dang teinyaktsü kwi shia angur zülutenang. Tanga temji khen tokjang. Kilirtemi shiba dang tashi angatsü shia lir? Parnoki 'tetsübu aser tatenden' nung aser shisa ka agi shiba dang mapa tajung inyaktsü ashir?

--	--	--

Tanurtem dang teinyaktsütem ashiba

Efesa 6:1-3

Tanurtem, Kibuba nung nenoki pei tsürapurtem dang tashi angang; kechiyong aji tim. Na junga alitsü aser alima nung na arishia alitsü asoshi, nebu aser netsü akhüm tsübuang. Ibai tenangzükba aketba mezüngbuba ozüngji lir.

2. Pauli tanurtem dang kechi inyaktsü asüngdang?
 Ano, temalen agüja aliba tazüngla nungji 'Tanurtem'
 ta alidakji teinyaktsü kechisa shia lir zülutenang.
 Tanurtemi kechi sünung itemi inyaktsüla?

Kinungtsütemi inyaktsübatem rasaa
 zülubatem

kinungpuji kinungtsü tekolak lir. Saka kechi koda Arogoji Khirsta küpok lir, aji oda kinungtsüji ajak nung pei kinungpu küpok liang. ... .. Aji saka nenokia nisung shia pei ama pei kinungtsü dang meimang. Aser kinungtsüia pei kinungpu akhüm tsübuang.

3. Pauli kinungtsütem dang kechisa inyaktsü asüngdanger? Temalen tazüngla yuja aliba nungji teinyaktsütem ashiba o-jangtemji zülutenang.

4. Kinungtsütem dang ashiba o tanurtem dang aser kilirtem dang ashiba kechi agi balala?

Lai meyipzükba aika nung tekong 21 aser 22 tsüngda tepila adokdaksür, ajisaka tena ya oren ka dang lir. Shidakbabo, mezüng züluribo tekong 22 nung teinyaktsü ashiba ojangji enoka mali, saka tekong 21 nung dang keta lir. Pauli kinungtsütem dang dang ashir masü. Ajisaka, tamanger ajaki, tetsür aser tebur

greek koba oshi Pauli züludang amshi, iba “kati ka küpok liang” ya amshia lir, aser aji “tashi angang” ta masü ta tejangja amshiba. Saka Pauli amangbapurtem dang Yisu jilo ajizüka meraa aotsü aser alima tashih toktepa kati ka madak tashih amshitsü arishiba nungi adoka nükjidong akaba nung jajatsü ajungshia züluba.

5. Kechiba kinungtsütemi ya inyaktsüla?

Kilirtem, tanurtem, aser kinungtsütem pei temeden tera dang mesüra parnok temeden kecha maka. Parnok pei kibur dang, tebutem dang, mesüra kinungpu dang tashi angatsü Rom ozüng agi akhanger. Atangji, Rom nunger kati tashi mangaba kilir ka mesüra tanur ka tetepset-a tepsettsü akok. Kilir aikati, aser kinungtsütem mesüra teintet tanurtem pei kümzüktsü asoshi aser pei tajangzük atema, parnoki kechisarena asameyanga inyak, oda temesüzük o aser teka agi meimshija anepalua mesüzüktsü merangba, (“tebur mesüzüktsü meji tenük agi angutsü dang invakba”). Pauli. aiioda siyaka. amangbanurtem dang

masü, parnok madak joko tebutitem tashih to tsübua malitsüla.

Kiburtem dang teinyaktsü ashiba

Efesa 6:9

Aser kiburtem, Kibubaji kotak nung lir aser pai nisung jak merepranger ta meteta nenok tsüngken tetsübudaktsü.

6. Pauli kiburtem danga par kilirtem dang “kesajisa inyakang” ta shia lir. Aji kechisa? Pai kiburtem dang kechisa inyaktsüla ta ashi? Itemji “kiburtem” ta sür tazüngla alidakji kiburtemi kechisa inyaktsüla zülutenang.

7. “pai (kibubai) nisung jak merepranger” ta asübaji tetezü kechi?

Tebutem dang teinyaktsü ashiba

Efesa 6:4

Aser tebutem, nenok chirtem ain tadokdaksü, saka Kibubai sayuba aser azüokba nung anitetang.

8. Efesa 6:1-3 nung Pauli tanurtem dang pei tetsü aser tebu aküm tsübutsü aser tashi angatsü shia lir. Iba selen pai tekong 4 nungjibo tebutem dang dang shia lir. Temenen nung tsükba lima nung, jabaso ka teinyaktsüji pei tetsü-tebo tem dangi konang aser tenüng tajung bener arutsübaji lir. Rom lima nung, tebu dang tashi angatsü aser tenzüktsübaji ozüngi akhanger, aser tashi mangaba jabasoji südaktsütsü koka lir. Aji masünungbo, item tekongtem nung khristan tebu kati pei jabaso pa dang tashi angadaksüba aser akümstsübu angubaji kechi nükjidong nung ta sayur? Temalen “Tebutem” ta sür tazüngla yuja alidakji teinyaktsü ashiba ojangtemji züluang.

Kinungnutem dang teinvaktsü ashiba

iba asoshi bendanga agütsü, aji oda kinungpuri pei kinungtsür dang meimtsü tim. Kinungpuri pei mang meim ama kinungtsür dang meimtsü tim. Shibai pei kinungtsür dang meimer, pai pei sasa dang meimer. Kechiyong shingaia pei shi kodanga mesempar, saka pai aji mesür aser anepalur. Aji oda Khristai arogoji mesür aser anepalur, kechiaser asenok pa mang tenüktelentem lir. Iba kuli atema teburi pei tebu aser tetsü toktsütsü aser pei kinungtsü den temulung toka alitsü aser tenaprongla shi ka dang akümstsü. Iba miim o kanga tulu saka ni Khrista aser arogo indang jembir. Aji saka nenokia nisung shia pei ama pei kinungtsü dang meimang. Aser kinungtsüia pei kinungpu aküm tsübuang.

Rom nunger shia temeden kaji, pei teinyaktsü nunga, kilirtem, chirnurtem, aser kinungtsür tsübudakja, khangshia, amokmerena inyaker. Kibong kümdaktsüba nunga Tebutemi pa tajangzük meji nung dangkiyimsang mesüra kiyimla indang teradang bilemja,pei mulungba nung dang kibong kümdaktsür. Rom nunger kiyimba nung tetsürji küm 12 aser tebur küm 20 aser 30 tsüngda kümdaktsür. Iba mapang nung tanü ama temeimteper aser teputep bushia kibong akümvim indang kangabo memetet aser

Teburtem konang/maksü yimsü agi pei kibong asoshi jenjang tajungba aser tashih angutsü aser tangarbo maksüdaktsütsü ta asüba nung kanga meranga inyak. Kinungtsü ka, shiba tanga kibong ka nungi aru, yimya agi la dang temulung melemi benshi. Atangji, kinungtsütem jagi pei mezüng temulung lemtet taküm bendanga agütsübaji pei kinungpu dang masü saka pei tebu dang liasü südi. Kinungtsü jagi jabaso ka sotsür dang la dak temulung lemtetji liasü. Kiyimbaji mezüngbuba nung temeimtep ji masü: Rom nunger rongnung ka tebilemtsü kar arunung mezüng apuani dang masü tedi-tenu ka dangi dang aor.

9. Pauli kinungputem dang kinungtsü dang koda benshitsüla ta ashi? Itemji “kinungputem” ta sür tazüngla agüja alidakji parnoki kechisa inyaktsüla zülutenang.

10. Kilirtemi aser kiburtemi, kinungtsütem aser kinungputem, aser tanurtem o tsürapurtemi kechi inyaktsüla ta temalenji zülutena lir, aji reprangdangang. Naia kechi ashir, Pauli tebuti tsütsü atsünga iembir asü mesüra tanga balaka ashir?

ashir! Tangar asoshi pei taküm agütsütsü indang!
 Parnok kinungtsürtem aser tanurtem madak alima
 tashih amshia meinyaktsü asoshi dang ashir! – Itemji
 par sobaliba nung tebur kati inyaktsü tim masü.

Pauli kinungtsürtem, tanurtem aser kilirtem
 dang ajungshia ashiba jagi, alima nung teburtem nem
 agütsüba alima tashih tem magizüki malitsü aser
 mezüdoktsüla ta angateter. Item ajak ya Rom nunger
 ozüng küpok alenbanga lir. Saka kinungpurtem dang
 pei kibong madak tashiyim agi azüoka amshitsü
 ashidang nungibo, mesüra parnok pei tashih amshitsü
 temeden kar ta ashiba dang nungibo, Pauli tamanger
 ka ama par sobalibai kechi ashir oda pa senetsü süa
 tashiyim amshitsü liaka mamshii koda timi inyaka
 aotsü iba indang jembir. Pai ashi, na kibur ka mesüra
 tebur tain ka kümaka, Yisui sayuba leman nung dang
 kibur ka küma inyakang.

(Yisu arur kelen) ... kibur ka akümba indang
 jungjunga kodang rasadir ... Yisui amangbapur lokti
 nung benshitsü yimya nung sayua lir ... Yisui kibur ka
 maparen ajunga agiadokba angur, aser yangji shinga
 arutsü memela. aser ang iba nung jagi avazüka alur

Tamanger ka bendanga agüja tenzüksü tenangzükba teyongtsüji mapang tajung ta agiba ya temulunger mapa dang. Loktii na kibur küma inyaksü agütsüra, tamanger jagi (Paul tesayuba) kilir ang küma tenzüksü angatettsüla.

Kilirtem	Tanurtem	Kinungtsütem
Parnok kiburtem dang tashi angatsü. Temesüzük yimya mebenshitsü, (tenüki angutsü mapa masü), Alar talenba nung liaka akok tashi Tsüngrem tenzüker ama tenziikang.	Tsürabur anaprong dang tashi angang. Tenaprong dang aküm tsübuang.	Kati ka küpok liang. Pei kinungpur akümtsübu benshiang.

Tetsübudaktsü (tashiyim agi amokmeren tesü) Ya metetang alima kiburtem tematiba tashihji-a Tsüngremibo menangzüker.	agi amokmeren tesü) Kibubai sayuba lemang nung sayutetang aser anepalua yindakjang.	Kinungtsü asoshi tenlaang La sentsüwangshidakjang Mesüang aser anepaluang Kinungtsü asoshi pei tebu aser tetsü tokjang.
---	---	---

Taküm nung koda benshia aotsü

11. Kinungtsütem shiri Khrista selen anidaker parnoki teburtem akümtsübuttsü ajungshitsüla ta kechiba Pauli bilem, naia kechi ashir? (tekong 33).

12. Tsüraburtemi pei chirnur dang koda benshitsüla Pauli sayubatemji tetezü kechi? Nisungi par kidang
Tsuraburtemi dang koda benshitsüla? Kibubai Künem

Tapu 12

Tenyar Paul aser Temaba Tashih

Tenyar Pauli kiyimba nung tesendaktep indang tesayubatem Tsüngremi tetenzük nung kibong yangludang akaba tetsür aser tebur tsüngda tesendaktep dangi anir arutsü merangba lir. Paul tesayubatem agi asenok koda nüji ngudaktsür aji angatettsü asoshi, Alima temenen nung tsükba ajanga adokdaktsüba sobaliba tetsüngda aser telemsa ajak ajangdanga asenoki aotsüla. Pai amshiba o “tekolak/temaba” shidakba nung angateta kinungpuji kinungtsü den tesendaktep koda ayutsü iba angatetba ji mezüngbuba tongtipang meraji asütsü.

“Kinungpuji kinungtsü tekolak lir ... ”

Efesa 5:20-23

Teti tebu Tsüngrem dang asen Kibuba Yisu Khrista tenüng

1. Iba lai tekongtem nung “tekolak” ta ashiba ya asenoki koma angateter?

2. Kinungtsü aser kinungpu tsüngda tesendaktep koma rateta tsürapur nungi benshia aruba den peta benshitsü?

Oshi kar nungbo, “tekolak” tetezü “tanishir”, “kibur”, mesüra “temaba tashih ain akasang” ta amshir. Aji saka Pauli amshiba ojang yabo yamaji masü.

Yangi amshiba o ya *kephale* (kef-a-le) oset ka nung temaba shilem dangji tekolak ta aja ta asüba dang, tongshi temaba shilem (tongnükolak). Ajaki amshiba tatishitsüji temang shilem nung nisung kolak. Khenkhen amshia lir; ayong ka “tsüpokdak” ta amshitsü akok. Kodang Pauli ibai zülu, *Kephale* ji kodanga ka madak tashih amshiba. tanishir. kibursang.

shinera *exousia* ji ang amshila. Pauli tanga o ka *kyrios* (kibur) mesüra *despotis* (yaa “kibur” ta, aser “kibong ka madak tekolak”) ta amshila.

Pauli Efesa 5 mesüra I kor. 11 nung kinungtsü kinungpu tesendaktep indang züludang item ojang kata mamshi. Asenoki ano tali tali bushia aodang metettsü, oda kinungtsü madak kinungpu tekolak asütsü ashiba ya tesüngmangtsü ka lir – saka Pauli tekolak asütsü ashiba nung kodanga teburi kinungtsü madak tashih ain amshia tekolak asütsü mashi.

“... Khristaji arogo tekolak lir ...”

Tasen lai nung nisungji tetsürla tekolak asütsü ta ashibaji anaben dang shia lir, saka Khrista arogo tekolak tabo aiben shia lir. Khrista arogo tekolak ta asüba ya junga angatetra iba tangatetba jagi Pauli sayuba kibong nung ‘tekolak’ mesüra ‘temang’ ta asübatangatetbaji tajungba kümdaktsütsü.

Efesa 1:9-10 nung Pauli shineba ojang tetezü jangjatsüba kar angutsü:

taroktem aser shisatsü ajak nung pai asenok nem metetdakja lir.

“Longjemdaksütsü” meyipzükba ojang ya *anakephalaio*, indanga meyipzükra, “tekolak asütsü”. Iba ojang ya “bendentsü”, “nungtentsü/longjemtsü” mesüra “balala aliba ajakji kelemi ka küma bener arutsü”. (*anakephalaio* nung *kephale* ya reprangang?).

“tekolak” tetezü kari “balala aliba ajakji kelemi ka küma bener aruba” temulung nung yur item lai tekongtem nung Khrista tekolak ka ama ya reprangdangdi:

Kolosi 1:17-18: “Aser pa ajak dang tamasa nungi lir, aser pa dak ajak sota alir. Aser temang, oda arogo madak tekolakji pa. Kechisarena nung pa tematiba asütsü asoshi, paji tetenzük aser tasür rongnungi mezüng chir ...”

Kolosi 2:18: “(Pauli kar “azümesen jakla” agi mesüzüka aoba indang jembir) “Tekolak shiba küpok nung temang rangben teloktep aser shi tetsü külemi longjemer Tsüingram nungi aiener iba tekolak den longiema alitsü

tenüktelen shia pei mapa inyakba amato temangji peisasa temeim nung ina tain kümdaktsür.”

Kolosi 2:9-10 “Kechiaser pa dak, Tsüngrem pei tabensaba temang ajongaji lir. Aser shiba ain ajak aser bangdak tashi ajak madak tekolak lir, oda pa dak nenok tabensaba takümji kar.”

Efesa 1:22 “Aser pai Khrista tetsüng küpok ajak ayu, aser arogo asoshi ajak madak pa tekolak kümdaktsü. Arogoji pa temang aser shibai ajak nung ajak süngdaktsür pa tabensabaji arogo.”

3. Item tekongtem nung “Tekolak” tetezü kechi?

Efesa 1:22 nung ya tongtipangsa “tekolak” yimsüsür ka ama aser “tekolak” shibai “balala aliba ajakji kelemi ka küma bener aruba” tena tetsüngda angatettsü atema. Iba tekong nung, Khristaji arogo den ka dang, koba pa temang aser ajak nung ajak süngdaktsür. Kechisa pa dak sendaka lir pa tekolak masü tetsüng künnok lir. Yamaii tekolak iaçi na künnoki

Greek nunger Laishir Richard Cervin-i yamai zülu, “Pauli pa shititem nung tekolak ta amshiba tetezü kechi? Pai ‘tashih ain’ yimya tentetren amanger (traditioanlists) kari yimlaba ama masü, mesüra ‘tsüpokdak’ ta nisung ajak pei temeden amangbapur (egalitarians) kati yimlaba a masü. Anungji ni amanger pai oda züpa-züpa dang tekolak-temang ta dang atishia jembir.”

Tekolak + Temang = shi ka dang

Efesa 5:20-31

Pauli iba tekong nung tekolak/temang atishitepa koda amshir ya junga reprangang:

20 Teti Tebu Tsüngrem dang asen Kibuba Yisu Khrista tenüng nung ajak asoshi tenüng sangang. 21 Khrista tsübuba nung nenok peisasa kati ka küpok liang.

22 Kinungtsütem, kibuba dang ama pei kinungpurtem küpok liang. 23 Kechiyong kechi koda Khrista pa sasa temang kümtetdakba lia, arogo tekolak lir, aji oda kinungpuji kinungtsü tekolak lir. 24 Saka kechi koda arogoji Khrista küpok lir aji oda kinungtsüji ajak

pongmen süshia, kangtenba süshia, ibala kecha makai temeshi aser tai makai litettsü, pai iba sentsüwangshi arogo pei nem agütsütsü asoshi, 28 kinungpuri pei mang meim ama kinungtsür dang meimtsü tim. Shibai pei kinungtsür dang meimer, pai pei sasa dang meimer. 29 Kechiyong shingaia pei shi kodanga mesembar, saka pai aji mesür aser anepalur. 30 Aji oda Khristai arogoji mesür aser anepalur, kechiaser asenok pa mang tenük telen tem lir. 31 Iba kuli atema tenure pei tebu aser tesü toktsütsü aser pei kinungtsü den temulung toka alitsü aser tenaprongla shi ka dang akümstsü.

4. Pauli Efesa 5:25-31 nung kinungtsü kinungpu atema ashiba*Kephale* tetezü “longjemdaktsüba” (taküm ana ka akümba) “kati ka madak tashi amshia masü” ya koda angateter?

5. Item tekongtem nung ya, Yisui arogo dang inyakba ama kinungpui tekolak ka ama koda inyaktsüla ta ashir? (Temalen asenoki tareni zülua inyakbatem nung jagi).

“Tekolak” asütsüba ya maongka masü saka bendanga agütsüba tenla ka lir, nisung kati pei kinungtsü nüngdakbatem ajak pei jengangi bener arua yutsütsü nüngdak. Pauli teburtem dang Yisu jilo ajizüker süang ta ashir, shiba pei teinyaktsü ka ama “arogo asoshi pei sasa bendanga agütsü.” Yamaji, “tekümsüker” kaji (tg. 23) tangar ka tajangzük asoshi, aiben pei ang takoksa nguaka tangarba meji agütsüba.

7. Ano tebilemstsü ka asenoki aiben Paul tesayuba nung ajurubaji Pauli kinungtsüi pei kinungpu dang akümstsübu sayutsü ashibaji ta angateter. Bilemdangang, kinungpui pei kinungtsü madak yimsüsür ka ama benschitsüsa temeden liaka, la madak tanishir ka ama mebenshii mesüra temadak tashih mamshii, saka kesa jengang nung la den kesa longjema alitsü meranger. Iba amakhristan kinungpu ka den alitsü kinungtsü ji koda jangratemtsü. Iba ama kinungpu kaji lai sensamasaja aser menüja benshidi ma? Yamaji benschitsüsa kinungtsü shinga malitsü ta ni shiteter. Saka lai akümstsübu ang benschitsü.

adoker, kechiba kinungpuji tekolak shilem agütsü, temanga masü, temepujia masü, mesüra temulungjanga masü. Cervin tebilemba ka lir, Pauli “tekolak” amshibaji tama aosang asütsü asoshi lir. Pa asoshibo, kinungpuji tenzükertem (kilirtem) rongnung tamasabuba asütsü atema.

Iba tebilemba ya ano ken shisadangdi. Tenzüktsüji tetsür ka teinyaktsü mapa ta yimlaba liasü. Aser ano tetsü ka kümer-a, peisasa bendanga agüja inyakbajia Khristan ka mapa ta tangatetba nung masü, Kinungtsü kati ama aji la teinyaktsü ka dang ta tangatetba agi lai inyaker. Kinungtsü ka tashi angaa inyaktsüji ozüngi melaba lir. Yamaji apu-ani tesendaktep ka küma longjemtsübaji, kinungpui mezüng sür tekolak ka ama – pa ajung masai pa maongkatemji toktsür; kechiaser tetsürbo bendanga agüja tenlatsüji maongka ka ama kecha maka, saka Kinungpu asoshiboaji tanur asüdang nungi maongka ta yongyaa nisung küma tain kümerbo aji angutsü ta yimlabatem ajakto bendanga agüja tenlar. Iba medemdanga jembiba ya Pauli Yisuji arogo tekolak, aser “nai la asoshi bendanga agütsü” ta ashiba ii lir.

alitsü la sasa padak ka küma sendakloka tena ka dang ta sayutsü asoshi mulunga akümer. Iba tesendaktep nung kati ka asoshi aria bilemtepa aser tenzüktepba ajangaji Khrista aser arogo mesüka sayutsüji kati ka dang tim benshia telongjem akabaji, ... kilir mesüka tenzüktepba aser kati ka küpok aliba jagi sayur. Ibai chichiba tangatettep ai-aura katep tesendaktepji lir.” (Gilbert Bilezikian, 1985, p. 159, 161)

Taküm nung koda benshia aotsü

8. Kiyimba nung Khrista dak amangbapurtemi Pauli sayuba tekolak asütsüba indang yagi ner kibong nung aser tangar daka koma kongshir? Tashih itdaktsür asü?

9. Kinungputem, ne kinungtsü den tesendaktep aser telongjem adokdaktsüba nung nai koda Yisu mesüka inyaker?

Kinungtsütem, nai kinungpu dang akümstsübu koda tali savutet aser nai Khrista selen anidakba nung nai koda

Tapu 13

Kiyimba nung Angatettsü Tasak miim o _____

Iba tebushiba nung Yisu o, Tsüngremi alima “tetenzük nung,” “Ka” küma alitsü yangluba nung tebur aser tetsür tesendaktep shidakbaji yangji angutsü ta sayuba angutsü. Tetenzük nung Teyangluba otsü bushiba nung mezüng meimchirji “mangsa aser maktepi,” liasü, ochishiba nung jangratem agi, tetsübu kecha makai, kati ka agizüktepa aser kati ka asoshi temulung ajak agi bendanga agüja aser pelatepa lia aru.

Tenyar Pauli kiyimbaji Khrista aser arogo tesendaktep indang angatettsü medemdanga asadangba ka ta ashir. Ibai “miim o tarok” ta Pauli ashir: nisung ana koda sür, yimer lokti ajunga indang mejembili, ka akümstsü? Lipok 2 ya temenen memena dang tetemjen tesendaktep temaitsüsüra, Efesa 5 nung Pauli asenoki aii kodasiir Khrista talangziikha agi

20 Teti Tebu Tsüngrem dang asen Kibuba Yisu Khrista tenüng nung ajak asoshi tenüng sangang. 21 Khrista tsübuba nung nenok peisasa kati ka küpok liang.

22 Kinungtsütem, kibuba dang ama pei kinungpurtem küpok liang. 23 Kechiyong kechi koda Khrista pa sasa temang kümtetdakba lia, arogo tekolak lir, aji oda kinungpuji kinungtsü tekolak lir. 24 Saka kechi koda arogoji Khrista küpok lir aji oda kinungtsüji ajak nung pei kinungpu küpok liang.

25 Kinungputem, Khristai arogo dang meim aser pei sasa iba asoshi bendanga agütsü, aji oda kinungpuri pei kinungtsür dang meimang. 26 Khristai arogoji Tzü chigoba agi merükdakja meshitettsütsü asoshi, 27 arogoji pongmen süshia, kangtenba süshia, ibala kecha makai temeshi aser tai makai litettsü, pai iba sentsüwangshi arogo pei nem agütsütsü asoshi, 28 kinungpuri pei mang meim ama kinungtsür dang meimtsü tim. Shibai pei kinungtsür dang meimer, pai pei sasa dang meimer. 29 Kechiyong shingaia pei shi kodanga mesembar, saka pai aji mesür aser anepalur. 30 Aji oda Khristai arogoji mesür aser anepalur, kechiaser asenok pa mang tenük telen tem lir. 31 Iba kuli atema tenure pei tebu aser tesü toktsütsü aser pei kinungtsü den temulung toka alitsü

2. Tekong 25-30 nung, Pauli kinungpu kati kinungtsü tsütsü pa yimya jakla-lirokoma benshitsü shia lir. Anogo shia taküm nung, tamanger ka yimya-jakla koma agi pei kinungtsü dang yamaji inyaktet?

- Pei kinungtsü asoshi “pei taküm mesükshii bendanga agütsüba”
- Tarak ajak nungi merüktettsüba
- Pei temang meim ama kinungtsü dang meimba agi
- Pei kinungtsü anepalua mesüba agi
- Pei tebu aser tetsü toktsütsü aser pei kinungtsü den sentepa alitsü

Tekong 22-24, aser 33 nung Pauli tamanger kinungtsü kati pei kinungpu tsütsü koma

bendanga agütsütsüba indang mepishia
 ashir...kechiyong ibai angati mulungbena
 agütsütsüba indang asüngdanger, chuba-jamir
 ka amaji bendanga agüjang ta meyipzükba ya
 tepurbo majung saka shidak lir. (ojang ji) ‘ni ne
 küpok alir’ ta sayuba, ‘nüngdakbatem
 achaayang asüba’ ‘nungeta yariba’ mesüra
 ‘khuret lia langzükba.’”

3. Anogoshi taküm nung, kinungtsü kati koda benshila!

- Ni ne küpok ta sayua (ochishiba taküm
 agi, nungeta yaria)?
- Iba teyariji kechisarena nung?
- Kinungpu akümtsübua?

4. Kinungtsüi luja menüja aser pa mezüngmeshia benshi nungbo kinungpu asoshi Pauli ashiba ya inyaksü kanga tasak asütsü. Khristai arogo anepaluba ama kinungpui pei kinungtsü anepalua benschitsüsa kinungtsüi lemanü koda vandutsüla?

tebu o tetsü-na tontsür pei kinungtsü
denlongjema alitsü aser tenaprongla shia ka dang
akümtsü. 6 Anungji joko parnok ana
masü, saka shika dang. Anungji Tsüngremi kechi
longjemdaktsü aji nisungi tepiladaktsü.”
(Mathi)

24 Anungji kinungpuri pei tebu aser tetsü toktsür pei
kinungtsü den sentepa alitsü, aser
tena shi kadang akümtsü. 25 Aser nisung aser pa
kinungtsü naji mangsa liasü, saka
parnok maktepi liasü.(Lipok)

5. Yisui ashiba tebur o tetsür-na tetemjen
tesendaktepji kechi komala, Shibai ya tama ashi ta
Yisui ashir?

Pauli iba indang kesaji Efesa 5:31 nung lephsia
shia lir.

6. Lipok 2:24-25 nung ashibajia “nisung aser pa
kinungtsü-na mangsa liasü aser parnok maktepi liasü.”
“mangsa aser makteni” litetha tesendakten tetezi

ashiba ya koma alir medemdanga tesendaktep
tatihitsü ka agüjang.

Lai putishir kari ashiba agi Paul ya “par yimya amaji dang tokjang” (status-quo) ta asüba nungeter ka aser Efesa 5-6 ji Rom nunger yimsüsür dang ‘tamangertemji senso tajungtem aser parnok (Rom nunger) i tebutiren tashih nung yimsüsüba kanga junga agizüker aser nungeta yarir’ ta jangja sayutsü asoshi zülu. Item lai putishirtem jagi Pauli sayuba aser Greek nunger aser Rom teshisadangertem (Philosophers) i kibong telatet ozüng (househols codes) ta ajaba zülubatem medemdangtepa, koba agi kinungtsü, tanurtem aser kilirtem madak koda yimsü asütsü ashir, aser ozüng küpok alirtemia koda tashi angatsü ozüngi akhanger item indang zülubatem. Pauli Efesa 5-6 nung item kibong ozüngtem dak ajemdaker zülu süra, ajisaka, pai aji ano ‘par yimya amaji dang dokjang’ ta asübayimji khenyongi meyipshidaktsütsü pai item ozüngtemji amshi. Paul-er kibong nung, kinungpui kinungtsü madak tashih amshia yimsü asütsü mashi, saka parnoki pei sasa pei akoksaa bendanga agütsütsü dang ashi. Kinungtsütemi nei

Efesa 5:21-33 züluba ya kati ka madak teti dang melentepa tashih amshia alitsü indang mashi. Ajisaka, meimchir yangluba nükjidong “shi ka dang, mangsa aser maktepi” ta asüba nükla meyipa ngutettsü teinyaktsü rasaa ashiba lir. Ibai Lipok tetemjen tesendaktep, samaa aliba mezüng jenjangi meyipa bener arutsü Yisu aser Pauli sayutsüngi: Khrista nung Tsüngrem den jungtepshi, joko kija masü, asenok tanaben tetsübu makai kümogo, ochi, aser angati agütsüba nung, “Khrista aküm tsübuba ajanga kati ka küpok alitsü mulunga” kümdaktsüogo. Idangji ang asenoki anaji ka dang akümba “miim o ji” metettsü.

Taküm nung koda benshia aotsü

8. Ya angatetdi, Pauli züluba mapang nung kiyimbaji tsürapuri (kiyimtsüpur tanurtemi masü) renema jembiteper dang kibong kümdaktsüba mapang liasü. Tang-a Afrika (aser linük kar nungbo) benshir. Nai meshimba nisung ka den koda “ka” kümetet ?